

TALOUSRIKOSTILANNEKATSAUS KEVÄÄLLÄ 2006

Poliisin talousrikostutkintatilanne¹

Rikoskomisario Mia Poutanen, ESLH/Virke

Valtiovalta panostaa voimakkaasti talousrikostorjuntaan yhteiskunnallisen vaikuttavuuden saavuttamiseksi ja toiminnan edelleen tehostamiseksi. Valtioneuvosto teki 9.2.2006 neljännen periaatepäätöksen talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjumiseksi vuosille 2006 – 2009. Torjuntaohjelma on osa sisäisen turvallisuuden ohjelmaa. Talousrikostorjuntaohjelman tarkoituksena on tehostaa ja systematisoida talousrikosten ja harmaan talouden torjuntaa kytke-mällä sekä torjuntaa tehostavan lainsäädännön valmistelu että torjuntaan osallistuvien viran-omaisten toiminnan koordinointi aikaisempaa selkeämmin valtionhallinnon tulohajaukseen. Tavoitteena on ohjelman avulla saada aikaan viranomaisten yhteinen torjuntastrategia.

Talousrikostorjuntaohjelmassa vahvistetaan valtiovarainministeriön vuonna 2000 asettaman viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin (Virke) toiminnan jatkuminen vuoden 2008 lop-puun, jona aikana tulisi valmistella sekä laki viranomaisyhteistyöstä talousrikosasioissa että viranomaisten keskinäisestä tietojenvaihdosta ja tietojen säilyttämisestä.

Vuonna 2004 käynnistettyjen tehostamistoimenpiteiden ja vuonna 2004 ja 2005 talousrikos-torjuntaan kohdennettujen lisäresurssien ansiosta poliisin talousrikostutkintaan ruuhkautu-neista jutuista on onnistuttu purkamaan jo 30 %. Talousrikostorjuntaan sijoitetut resurssit ovat moninkertaisesti palautuneet yhteiskunnalle takaisin saadun rikoshyödyn muodossa. Haltuun saadun rikoshyödyn osalta poliisin tulokset paranivatkin vuonna 2005 selvästi. Vuonna 2003 kyettiin saamaan talousrikoksilla hankittua omaisuutta takaisin noin 24 miljoonaa euroa. Vuoden 2004 lopussa summa oli lähes 35 miljoonaa ja vuoden 2005 lopulla poliis-in haltuun saaman rikoshyödyn määrä oli poliisin tilastojärjestelmän mukaan yli 46,8 mil-joonaa euroa.

Hyvänä suuntana voidaan myös pitää avoimien talousrikosjuttujen lukumäärän laskua. Vuo-den 2003 tilanteesta (2425 avointa juttua) avoimet talousrikosjutut ovat vähentyneet siten, että vuoden 2004 lopussa avoimena oli 1983 talousrikosjuttua ja vuoden 2005 lopulla 1941 avointa talousrikosjuttua. Poliisille on tullut pitkään enemmän ilmoituksia uusista talousri-koksista kuin juttuja on ehditty tutkia. Nyt kehitys on saatu pysäytettyä. Juttuvarannon piene-nemisen osalta on merkittävää, että erityisesti vanhojen juttujen (rikosilmoitus on tehty yli kaksi vuotta sitten) osuus koko juttukannasta on vähentynyt merkittävästi.

Juttuvarannon pieneneminen mahdollistaa entistä tehokkaamman puuttumisen meneil-lään oleviin talousrikoksiin reaaliaikaisesti, jolloin piilorikollisuuden osuus pienenee ja uusien rikosilmoitusten tutkinta voidaan aloittaa lähes saman tien. Nopeutunut tutkinta myös parantaa asianomistajien asemaa, kun jutut saadaan tutkittaviksi ja tutkituiksi

¹ Lähteet Poliisin ylijohto, Markku Ranta-Aho, Erja Virta, Ilkka Koskimäki, Pasi Hyvätti, Ake Turunen, Polstat

kohtuullisessa ajassa. Nopeutunut tutkinnan käynnistyminen lisää myös takaisin saadun rikoshyödyn määrää.

Tutkinta-ajat ovat edelleen pitkiä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että tutkinnassa on vielä keskitytty vanhojen juttujen selvittämiseen. Vuonna 2004 keskimääräinen tutkinta-aika oli 442 vuorokautta. Vuonna 2005 päätettyjen talousrikostutkintojen keskimääräinen tutkinta-aika laski 386 vuorokauteen. Tutkinta-aikojen odotetaan kuluvana vuonna laskevan selkeästi. Tavoitteeksi on asetettu keskimäärin 210 vuorokauden tutkinta-aika.

Talousrikostutkinnan tehostumiseen ja jutturuuhkien purkamiseen on osaltaan vaikuttanut keväällä 2005 perustettu *pääkaupunkiseudun talousrikosten esikäsittely-yksikkö (EKY)*, jonka lähtökohtana on ollut yhdenmukaisen ja yhteismitallisen talousrikostorjunnan järjestäminen pääkaupunkiseudulle. Yksikkö on käsitellyt kuukaudessa keskimäärin 50 rikosilmoitusta ja laatinut niihin alustavan tutkintasuunnitelman. Tutkintaprosessin kehittäminen pääkaupunkiseudulla tutkittaville talousrikoksille on yhdenmukaistanut ja nopeuttanut rikosten esitutkintaa. Tehostunut prosessi vaikuttaa positiivisesti myös talousrikoskontrollin suuntaamiseen. Kun talousrikosten tutkinnan paremman läpivirtauksen ansiosta prosessi on samoilla resursseilla nopeampaa, voidaan kontrollia entistä paremmin kohdistaa reaaliaikaisiin talousrikoksiin ja tehostaa paljastavaa talousrikostorjuntaa.

Toinen uusi merkittävä toimija poliisin talousrikostorjunnan kentässä on *keskusrikospoliisin pääosastossa vuoden 2004 alusta toiminut projektiyksikkö*, jonka ensisijaisena tehtävänä on torjua harmaan talouden talousrikollisuuteen liittyvää pimeän ulkomaisen työvoiman käyttöä Suomessa. Projektiyksikön kokonaisvahvuus vuonna 2006 tulee olemaan 25 henkilöä. Projektiyksikkö keskittyy reaaliaikaiseen tutkintaan, jolloin on mahdollista pureutua vielä meillä olevaan rikolliseen toimintaan. Tällöin myös rikoshyödyn pois ottamisen mahdollisuudet ovat parhaat.

Vuonna 2004 pimeän ulkomaisen työvoiman valvontayksikkö teki 19 tarkastusta rakennus-, ravintola- ja telakka-alan kohteisiin. Ulkomaalaisia työntekijöitä tavattiin kaikkiaan 256, joista suurin osa oli Suomessa lähetettynä työntekijänä eli näillä oli työsuhde ulkomaiseen yritykseen. Esitutkinnan jälkeen yksiköstä lähetettiin syyteharkintaan 24 talousrikoksiksi luokiteltua tapausta. Kahdessa tapauksessa todettiin liittymäkohtia järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Vuoden 2005 aikana yksikkö teki viisi tarkastusiskua ja lähetti syyteharkintaan kolme esitutkintapöytäkirjaa sekä kuusi lisätutkintapöytäkirjaa, eli huomattavasti vähemmän kuin vuonna 2004. Syynä tähän on huhtikuussa 2005 valtakunnalliseksi torjuntakohteeksi valittu operaatio, jonka tiedusteluun, tarkkailuun ja esitutkintaan yksikön henkilöresurssit on kohdennettu. Kyseinen kokonaisuus on ehkä suurin Suomessa koskaan paljastettu kuittikauppajuttu, johon liittyy suuri määrä yhtiöitä sekä pimeää työntekoa valtion, kunnan tai yksityisen rakennus-työmailla.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston määräys *liiketoimintakiellon valvonnasta* tuli voimaan syksyllä 2004. Määräyksellä tehostetaan ja yhdenmukaistetaan liiketoimintakiellossa olevien henkilöiden valvontaa koko maassa. Poliisi kohdentaa vuonna 2006 lisäresursseja liiketoimintakiellon valvontaan ja tiivistää yhteistyötä lähialueiden viranomaisten kanssa.

Liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden määrä on kasvanut merkittävästi viime vuosina. Vuoden 2005 lopussa Suomessa oli lähes 630 henkilöä liiketoimintakiellossa. Määrän

uskotaan kasvavan vielä ainakin lähivuodet, sillä poliisi on tehnyt liiketoimintakiellon edellytysten tutkimuksia enemmän kuin mitä vuosittain liiketoimintakieltoja on päättynyt. Oikeusrekisterikeskuksen tilaston mukaan tuomioistuimet ovat määränneet liiketoimintakieltoja viimeisen viiden vuoden aikana seuraavasti

Vuosi	Tuomioistuinten määräämät liiketoimintakieltoja kpl
2001	81
2002	135
2003	171
2004	239
2005	227

Suomessa liiketoimintakieltoon määrättyjen henkilöiden on todettu jatkavan liiketoiminnan harjoittamista virolaisten yritysten kautta. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektissa tehdyn selvityksen mukaan ainakin 16 Suomessa liiketoimintakieltoon määrättyllä henkilöllä oli syksyllä 2005 yritys yhteys virolaiseen yritykseen. Määrän uskotaan olevan vielä suurempi, koska bulvaanien käytön on havaittu olevan tavallista.

Liiketoimintakieltoon määrättyt ovat syyllistyneet vakaviin talousrikoksiin - usein toistuvasti. Sen vuoksi on tärkeää, että heidät otetaan samanlaiseen valvontaan kuin muutkin ammattimaiseen tai vakavaan rikollisuuteen syyllistyneet henkilöt.

Rikoslajeittain tarkasteltaessa voidaan todeta, että asianimikkeiden määrä rikosilmoitusta kohden kasvoi vuonna 2005. Perinteisten talousrikosten perustunnusmerkkien ja lievien tunnusmerkkien kuten veropetos, kirjanpitorikos, verorikkomus ja velallisen rikos määrät ovat pääsääntöisesti pysyneet samalla tasolla tai laskeneet hieman vuodesta 2004. Törkeiden tekemuotojen osuus on vastaavasti hieman kasvanut.

Suuri lisäys nimiketasolla näkyy väärennysten, petosten ja rekisterimerkintärikosten kohdalla. Vuonna 2004 poliisille ilmoitetuissa talousrikoksissa esiintyi väärennys rikosnimikkeenä 93 kertaa, vuonna 2005 377 kertaa. Vuoden 2004 talousrikoksiksi luokitelluissa ilmoituksissa petos esiintyi nimikkeenä 81 kertaa kun vuonna 2005 poliisin tutkittavaksi tuli 249 petosta. Talousrikoksina tutkittujen törkeiden petosten lukumäärä nousi vuoden 2004 201 rikoksesta vuoden 2005 360 rikokseen.

Tilastolliseen nousuun löytyy selitys laajoista juttusarjoista. Esimerkiksi yhteen Pohjois-Suomen rikosilmoitukseen on kirjattu rekisterimerkintärikoksia 67 kappaletta ja törkeitä väärennyksiä 104 kappaletta ja 63 törkeää petosta. Keski-Suomessa tutkittiin talousrikosjuttu, joka sisälsi yli 200 yhdistystoiminnan yhteydessä tapahtunutta väärennystä. Lisäksi Etelä-Suomessa tutkitaan laajaa talousrikokseksi luokiteltua petosvyyhtiä liittyen autojen tuontiin EU-maista.

Tekotavat

Vuonna 2005 päätettyjen poliisin tutkimien talousrikosten osalta viranomaisyhteistyön kehittämisprojektissa on tehty tekoapaseurantaa. Talousrikosjutuista, joiden tutkinta päättyi

vuoden 2005 aikana, saatiin tekotapoja koskevia tietoja runsaasta 90 prosentista syyteharkintaan lähteneestä jutusta.

Verorikosten yleisin tekotapa oli ilmoitus- tai maksuvelvollisuuden laiminlyönti (tätä tekotapaa ilmeni 36 prosentissa tutkituista verorikosjutuista) seuraavaksi yleisimpiä olivat ohimyynti (25 %), pimeän työvoiman käyttö (19 %), kuittikauppa (14 %), varojen tai tulojen salaaminen (8 %) ja väärin tietojen antaminen (7 %). Jonkin verran esiintyi myös ulkomaankauppaan liittyvää verorikollisuutta ja peiteltyä osingonjakoa.

Kirjanpitorikokset paljastuivat yleisimmin konkurssiasian yhteydessä (46 %) tai verottajan toiminnan yhteydessä (38 %). Yleisin kirjanpitorikoksen tekotapa oli kirjanpidon osittainen laiminlyönti (44 % päätetyistä jutuista). Kirjanpito oli kokonaan laiminlyöty 37 prosentissa ja sitä oli vääristely 15 prosentissa. Kirjanpito oli hävitetty tai tuhottu 5 prosentissa tapauksista.

Velallisen rikoksista valtaosa tuli ilmi konkurssin (81 %) yhteydessä mutta myös jonkin veron ulosottoselvityksen (10 %) yhteydessä. Saattohoitoon viittaavaa toimintaa liittyi 21 (6 %) juttuun ja saneerausmenettelyssä ilmeni 3 prosenttia velallisen jutuista.

Rekisterimerkintärikosten tekotavoista yleisin oli välikäden rekisteröiminen hallitukseen (81 %), seuraavaksi useimmin (11 %) mainittiin väärä tieto osakepääomasta.

Petosrikosten tekotapojen kirjavuutta kuvaa se, että eriteltäessä petosten tekotapoja ”muu petos” – kategoria oli yleisin (38 %). Tarkemmin määritellyistä tekotavoista tilaus- (21 %) ja avustuspetokset (20 %) olivat yleisimpiä. Seuraavaksi yleisimmät tekotavat olivat laskutus / tarjouspetokset (14 %), rahoitus/luotto-petokset (8 %), lomaosakepetokset (5 %) ja etumaksu-petokset (3 %).

Tietotekniikkaan liittyviä rikoksia havaittiin 24 jutussa. Hakkerointirikoksia näistä oli 10, tietomurtoja 5 ja yrityssalaisuuden rikkomisia 2. Yritysvakoilua oli havaittu kerran.

Arvopaperimarkkinarikoksiin liittyviä juttuja raportoitiin seitsemän. Lähes kaikki tutkitut rikokset olivat sisäpiiririkoksia. Joukkoon mahtui yksi tiedottamisrikos.

Työrikoksia tai -rikkomuksia ilmoitettiin päätetyiksi kahdeksassa jutussa. Näistä puolet oli rikkomuksia ja toinen puoli työturvallisuusrikoksia, joista kaksi kuolemaan johtanutta.

Ympäristörikosten osuus päätetyistä oli yhdeksän. Neljä kertaa ainetta, säteilyä tai esineitä oli jätetty ympäristöön, kolmesti oli valmistettu tai käsitelty ainetta säädösten vastaisesti ja kaksi kertaa oli muutettu ympäristöä.

Korruptiotapaukset liittyivät virkamiehen (5 kpl) tai liike-elämässä tapahtuneeseen lahjontaan (3 kpl). Muuta korruptiota mainittiin kolme kertaa. Näistä kaksi liittyi lahjontaan (rikkomuksia) ja yksi virka-aseman väärinkäyttöön.

Vuonna 2005 päätetyt talousrikosjutut olivat pääasiassa paikallisia (82 %). Laajoiksi kotimaisiksi jutuiksi oli määritelty 170 (13 %) juttua ja kansainvälisiksi 83 juttua (6 %). Pääosa (84 %) vuonna 2005 päätetyistä jutuista oli tutkittu perinteisellä menetelmällä, reaaliaikainen tutkinta oli käytössä 224 jutussa.

Liittynyt muuhun rikollisuuteen olivat näissä jutuissa vielä verraten vähäisiä. Muuhun vakavaan rikollisuuteen katsottiin olevan kytkentöjä 30, rahanpesuun 18 ja huumausainerikoksiin ei yhdessäkään jutussa.

Syyttäjälle lähteneisiin talousrikosjuttuihin liittyvien yritysten sijoittuminen eri toimialoille oli ilmaistu hyvin heterogeenisesti, joten toimialatiedot ovat tässä vaiheessa vain suuntaa-antavia. Yleisimpiä toimialoja näyttäisivät olevan rakennus- ja korjaus, kauppa, ravintola- ja majoitus, kuljetus sekä IT-ala.

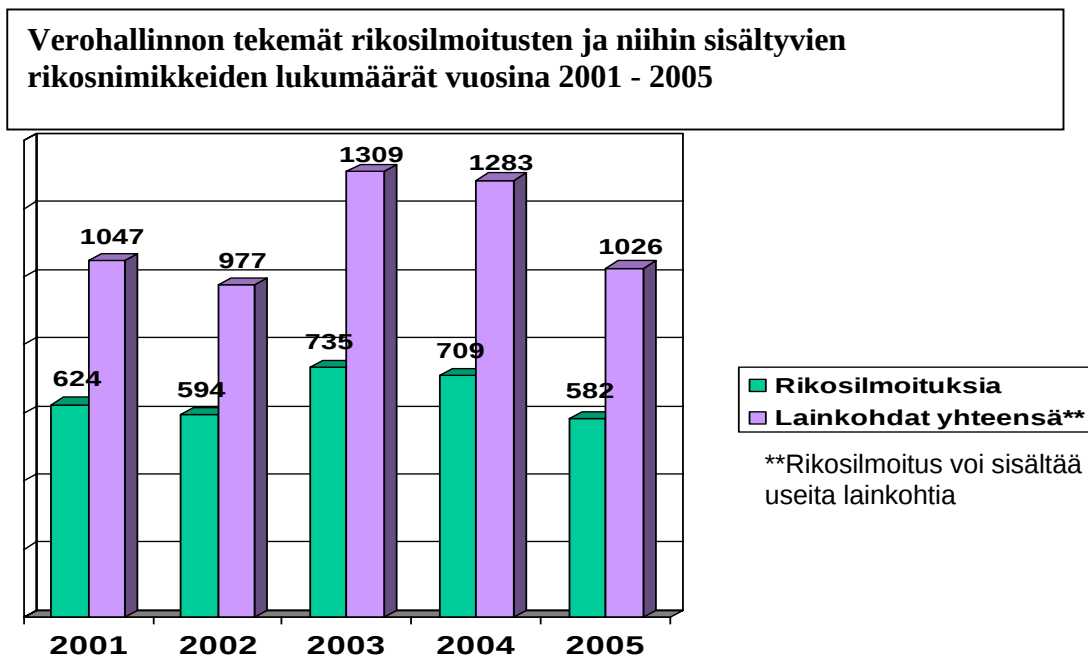
Vastaavanlainen toimialajakauma toteutuu myös uudemmissa, vasta tutkittavaksi tuleissa talousrikostapauksissa. Pääkaupunkiseudun esikäsittely-yksikössä laaditaan tutkintaprosessiehdotus kaikkiin pääkaupunkiseudun poliisiyksiköihin tutkintaan tuleviin juttuihin. Näihin ehdotuksiin liittyneiden yhtiöiden toimiala joulukuun tilannekatsauksessa osoitti, että rakennusalan yrityksiä esiintyi ilmoituksissa eniten. Seuraavaksi eniten esiintyi liike-elämän, kaupan ja ravintola-alan yrityksiä.

Poliisin ja verottajan tutkimien tapausten perusteella on ilmennyt, että talousrikollisuus liittyy yhä tiiviimmin vakavaan, järjestäytyneeseen ja ammattimaiseen rikollisuuteen. Perinteisiä rikoksia järjestäytyneesti tekevät rikollisryhmät ovat mukana myös talousrikoksissa. Huolestuttavaa on erityisesti työturvallisuuden heikkeneminen. Talousrikosjuttujen tutkimisen yhteydessä viranomaisia kohtaan kohdistuneet uhkaukset ovat lisääntyneet ja raaistuneet ja työn haittaaminen on yleistä erityisesti laajoissa jutuissa. Esimerkkinä voidaan mainita operaatio Juliettiin liittyvä pahoinpitelytapaus, jossa verotarkastaja pahoinpideltiin.

Verohallinnon tekemät rikosilmoitukset

Ylitarkastaja Marko Niemelä, Verohallitus/Virke

Verohallinnon tekemien rikosilmoitusten määrää on tilastoitu vuodesta 2001 alkaen, tätä ennen tilastoinnin kohteena oli rikosilmoituksiin sisältyvien eri rikosnimikkeiden määrä.

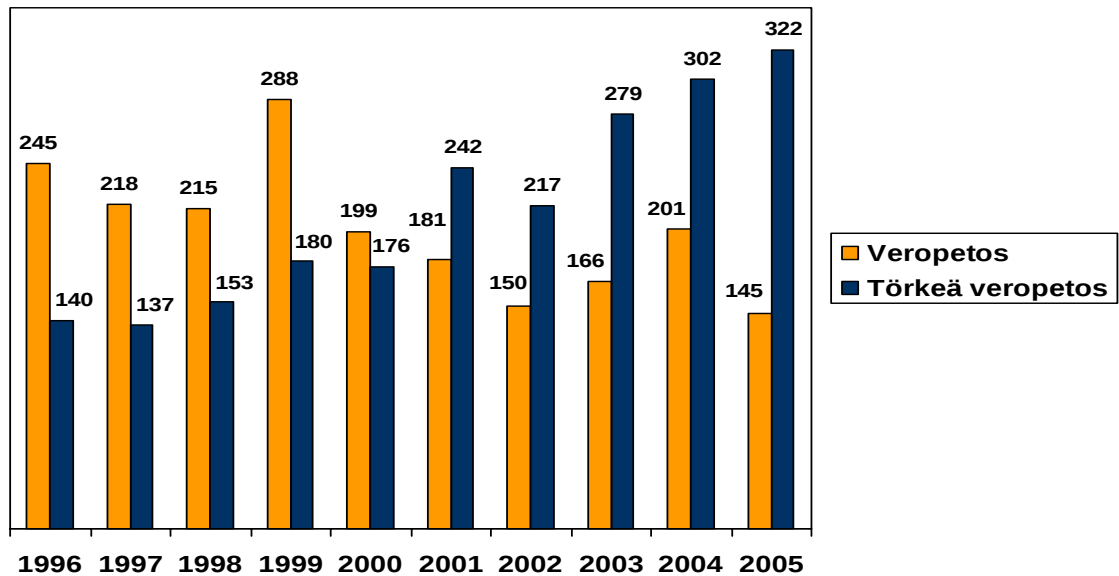
Verohallinnon tekemiin rikosilmoituksiin on sisältynyt eri rikosnimikkeitä seuraavasti:

Vuosi	2001	2002	2003	2004	2005
Rikosilmoituksia	624	594	735	709	582
Rikosilmoituksiin sisältyvät lainkohdat*					
Veropetos	98	84	85	104	70
Törkeä veropetos	88	88	147	124	138
Veropetos ennakkoperintä	26	24	24	38	25
Törkeä veropetos ennakkoperintä	76	56	43	69	75
Veropetos alv	57	42	57	59	50
Törkeä veropetos alv	78	73	89	109	109
Verorikkomus työnantajasuoritus	67	68	142	127	50
Verorikkomus alv	98	108	208	167	93
Verorikkomus muu	3	3	2	3	1
Velallisen epärehellisyys	52	45	60	57	45
Törkeä velallisen epärehellisyys	30	39	39	38	30
Velallisen petos	17	10	8	12	12
Törkeä velallisen petos	2	8	7	7	4
Velallisrikkomus	1	1	0	1	0
Velkojan suosinta	1	7	3	4	5
Kirjanpitorikos	245	231	331	290	239
Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	4	4	0	0	2
Väärennös	30	31	14	11	4
Petos	1	1	1	2	2
Muu rikos	73	54	49	61	72
Lainkohdat yhteensä	1047	977	1309	1283	1026
*Yksi rikosilmoitus saattaa sisältää useita lainkohtia.					

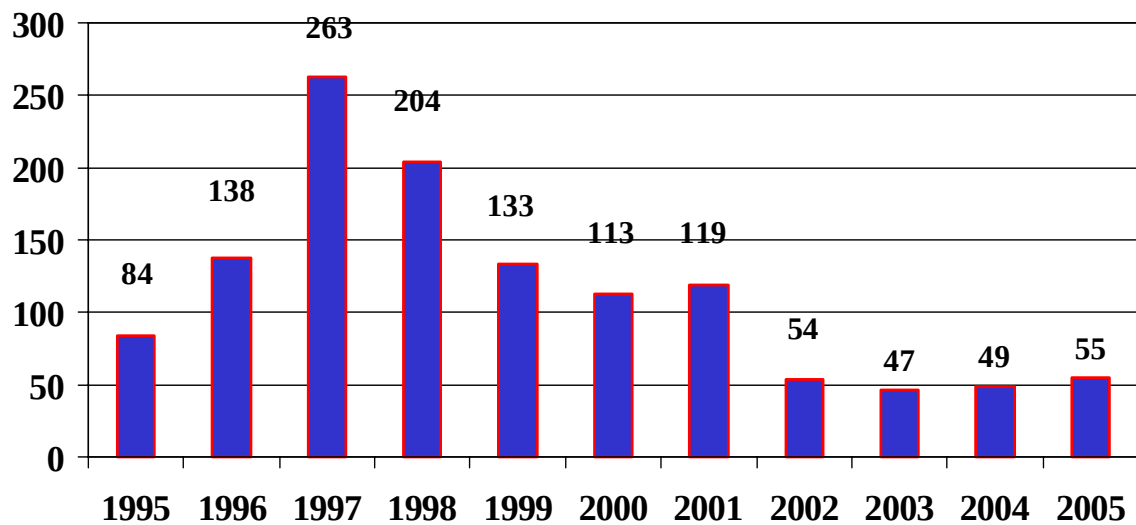
Rikosilmoitusten sisältämien rikosnimikkeiden määrät ovat laskeneet vuosien 2003 ja 2004 poikkeuksellisen korkealta tasolta aikaisempien vuosien tasolle noin tuhanteen. Rikosilmoitusten suuren nousun vuosina 2003 ja 2004 selittävät pääosin verorikkomuksista tehdyt rikosilmoitukset, joiden määrä on palautunut vuosien 2003 ja 2004 yli 300:n tasolta aikaisempien vuosien tasolle alle 200:aan.

Veropetoksista tehtyjen rikosilmoitusten määrä on pysynyt vuosien mittaan jokseenkin tasaisena. Sitä vastoin törkeistä veropetoksista tehtyjen rikosilmoitusten määrä on jatkanut nousuaan tasaisesti ja tavallisista veropetoksista tehtyjen ilmoitusten määrä on puolestaan laskenut.

Veropetosten ja törkeiden veropetosten määrät verohallinnon rikosilmoituksissa 1996-2005

Verohallinnon yhdessä poliisin kanssa tekemien yllätystarkastusten (ns. tarkastusiskut) määrä on koko 2000-luvun pysynyt varsin alhaisella tasolla 1990-luvun huippuvuosiin verrattuna:

Tarkastusiskujen määrällä ei näytä olevan suoraa yhteyttä esimerkiksi verohallinnon törkeistä veropetoksista tekemien rikosilmoitusten lukumäärään. Niiden yhteydessä tehdyillä turvaamistoimilla on kuitenkin huomattava vaikutus perittäväksi tulevien verojen kertymiseen ja sitä kautta verovalvonnan vaikuttavuuteen.

Verohallinnon tekemistä rikosilmoituksista on vuosina 2001 – 2005 tullut lainvoimaisia tuomioita seuraavasti:

Vuosi	2001	2002	2003	2004	2005
Tuomioita *)	267	265	293	285	373
Syyte hylätty	23	22	20	27	32
Seuraamus					
Sakko 60 ps tai vähemmän	75	71	59	87	112
Sakko yli 60 ps	5	9	3	7	9
Vankeus 1 v tai vähemmän	89	116	151	85	122
joista ehdollisia	83	110	144	82	109
joissa oheissakko	8	8	20	7	11
Vankeus yli 1 v	21	19	16	16	23
joista ehdollisia	2	10	9	16	19
joissa oheissakko	2	0	4	2	4
Yhdyskuntarangaistus	8	6	7	10	15

*) Tuomioistuimissa vastaajakohtaisesti lainvoimaisesti päätetyt jutut.

Tuomioissa kiinnittää huomiota ehdottomien vankeusrangaistusten vähäinen määrä. Esimerkiksi vuonna 2005 tulleista 373 lainvoimaisesta tuomiosta vain 17 oli ehdottomia vankeusrangaistuksia. Useissa viime aikoina annetuissa tuomioissa rangaistuksia on lieventänyt tutkinnan ja oikeuskäsittelyn pitkä kesto aika. Tähän viitattiin esimerkiksi 23.1.2006 annetussa Helsingin kärjäoikeuden päätöksessä, joka koski vuosina 1995 – 1997 tehtyjä törkeitä veropetoksia, kirjanpitorikosta, tekijänoikeusrikosta ja rekisterimerkintärikosta. Yhteenlasketut rikosvahingot lähentelivät 200.000 euroa. Molemmat päätekijät tuomittiin vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Kirjanpitäjät avunantajina kirjanpitorikoksiin ja törkeisiin talousrikoksiin

Ylitarkastaja Janne Marttinen, Verohallitus/Virke

Talousrikosten osalta on melko harvinaista, että kirjanpitäjiä pannaan syytteeseen yrityksen kirjanpidossa verotarkastuksissa havaittujen puutteiden vuoksi. Vuoden 2006 aikana tuomittiin kahden ravintolayrityksen ulkopuolisena kirjanpitäjänä toimineet henkilöt rikosasian pääkäsittelyn yhteydessä avunannoista törkeisiin talousrikoksiin tai avunannoista kirjanpitorikokseen.

Äänekosken kärjäoikeuden tuomion (05/350) mukaan kirjanpitäjä tuomittiin avunannosta kirjanpitorikokseen, kun hän oli laatinut tilinpäätökset ilman tiliotteita ja kassakirjanpitoa. Kirjanpitäjä oli tietoinen kirjanpitoaineiston puutteellisuudesta kirjanpitoa ja tilinpäätöstä tehdessään. Kirjanpitäjän syyksi luettiin avunanto kirjanpitorikokseen ja ensikertalaisena rikoksentehtijänä tuomio oli 30 päiväsakkoa.

Helsingin kärjäoikeuden tuomion (05/13123) mukaan kirjanpitäjä tuomittiin kahdeksasta avunannosta verorikoksiin ja kirjanpitorikoksiin. Avunanto kirjanpitorikoksiin täytyi, kun hän oli toimeksiannon perusteella kirjanpitäjänä laatinut usean yhtiön kirjanpidot tietoisena siitä, kirjanpitoon jätettiin kirjaamatta yhtiön myyntituloja, ostolasakuja ja työntekijöille maksettua palkkoja. Lisäksi kirjanpitoon oli liitetty kirjanpitäjän tietien vääriä kassanauhoja ja vääriä tietoja sisältäviä kassapäiväkirjoja. Kirjanpitäjän katsottiin syyllistyneen myös avunantoihin verorikoksiin, kun hän oli toiminnallaan edistänyt törkeää veropetosta toimittamalla veroviranomaiselle verotusta varten vääriä

tietoja valvontailmoituksilla ja valmistanut yhtiön kirjanpidon ja tilinpäätöksen tietoisena siitä, että kirjanpidosta puuttui myyntituloja ja liiketoiminnan kuluja. Kirjanpitäjän syyksi luettiin avunanto kirjanpitorikokseen, kolme avunantoa törkeään kirjanpitorikokseen ja neljä avunantoa törkeään veropetokseen. Rangaistuseuraamus oli 1 vuosi 6 kk vankeutta (ehdollinen). Lisäksi kirjanpitäjä velvoitettiin osallistumaan korvauksien maksamiseen yhteisvastuullisesti 50.000 eurolla.

Ulosotosta ja rikollisuudesta

Avustava ulosottomies Juhani Pulkkinen ja ylitarkastaja Tommi Talvitie, Helsingin kihlakunnan ulosottovirasto

Tilanteet, joissa ulosotossa rikollisuutta sivutaan, voidaan karkeistaen jakaa kahtia. Toisaalta varsinaisessa ulosottomenettelyssä todetaan velallisen rikoksia, kuten velallisen epärehellisyyttä taikka velallisen petoksia. Viranomaistoimintaa yritetään vältellä, vastustaa tai tehdä tyhjäksi rikolliseksi katsottavin toimin tai muin väärinkäytöksiin. Toisaalta itse ulosottooperuste voi olla syntynyt rikollisen toiminnan seurauksena. Ulosotto perii korvauksia tai saattaa täytäntöönpanoon rangaistuksia tai muita seuraamuksia. Ulosottooperuste on tällöin esimerkiksi rikosasiassa annettu tuomio, missä rikoksella aiheutunut vahinko tuomitaan korvattavaksi asianomistajalle tai valtiolle. Ulosottooperusteena voi olla myös rikosasian esitutkintavaiheessa haettu turvaamistoimipäätös.

Rikoshyödyn jäljitystoiminta

Rikosasiassa annetun tuomion täytäntöönpanossa tai esitutkintavaiheen turvaamistoimissa on tyypillisesti kyse rikoksella saadun hyödyn poisottamisesta rikoksentekijältä taikka tämän lähipiiriltä. Tätä tehtävää tehostamaan on luotu rikoshyödyn jäljitystoiminta (Rihy), jossa viranomaisyhteistyön yhtenä osapuolena on ulosotto. Toiminnan kohteeksi valikoituvat tahot ovat ulosoton asiakkaita ja muiden viranomaisten mielenkiinnon kohteita. Lisäksi Rihy-ryhmät oman paljastustoiminnan kautta etsivät kohteita, joiden kohdalla ulosoton intressi on saada ulosottoa epäasianmukaisesti tai rikollisesti vältelleet täytäntöönpanon piiriin. Rihy-toiminnan lähtökohtien mukaisesti näillä kohdehenkilöillä on oltava aiempaa rikostaustaa tai näihin on kohdistuttava rikosepäilyjä. Ulosotto pyrkii hankkimaan ennen kaikkea näyttöä tietyn omaisuuden kuulumisesta kohteelle. Viranomaisyhteistyö tuottaa muiden tulosten ohella tietoa ja näyttöä ratkaisujen tekemiseksi ulosottomenettelyssä.

Ulosoton erikoisperintä

Rikoksentekijät ja eräät muutkin kuten ylivelkaantuneet henkilöt pyrkivät siirtämään, joko suoraan tai keinotekoisin varallisuusjärjestelyin, omaisuuttaan ulosoton ja velkojen ulottumattomiin. Tätä rikoksella saatua hyötyä tai velkojille kuuluvaa varallisuutta on järjestelty velallisen lähipiiriin tai määräysvallassa olevan tahon haltuun. Kuitenkin omaisuus sivullisen muodollisesta omistajuudesta huolimatta säilyy tosiasiassa rikoksen tekijän (velallisen) omaisuutena. Tällaisiin tilanteisiin tuli keinoja puuttua ulosottomenettelyssä ulosottolain 1990-luvun lopun tehostamispäätösten ja erikoisperinnän käynnistymisen myötä. Erikoisperinnan kohteeksi ovat tulleet keinotekoiset järjestelyt ja muu epäasianmukainen toiminta, jonka tarkoituksena on ulosoton välttely. Näissä tapauksissa törmätään velallisen rikoksiin, avunantoon velallisen rikoksiin, rahanpesuun, kätkentään jne. Juttujen esitutkintapyynnöt tekee pääsääntöisesti ulosottoviranomainen eivätkä juurikaan asianomistajat (vahinkoa kärsineet velkojat). Rikosepäilyistä huolimatta ilmoitukset jäävät ulosotossakin usein tekemättä. Ulosotto-

laki ei velvoita esitutkintapyyntöjen tekemiseen. Tämä tiedossa olevan poliisin talousrikostutkinnan jutturuuhkan kanssa vaikuttaa usein niin, että esitutkintapyyntöjä jäävät tekemättä.

Ulosotossa esille tulee rikosepäilyjen lisäksi myös muita väärinkäytöksiä, kuten avustusten väärinkäyttöä jne. Ulosottolaki mahdollistaa näiden havaintojen ilmoittamisen asianomaiselle viranomaiselle, mutta ei ole tiedossa kuinka paljon tätä tapahtuu. Liiketoimintakiellon rikkomisista on tehty jonkin verran ilmoituksia valvovalle poliisitaholle ja epäilyttäviä liiketoimia on ilmoitettu rahanpesunvalvontaan.

Tuomioistuinlinja

Aina ajankohtaisena kysymyksenä ulosottomenettelyssä on ollut ulosottolain 4 luvun 9 §:n 4 momentin soveltaminen. Kyseisen lainkohdan soveltaminen on usein arvioitavana muutakin kuin rikollista toimintaa harjoittavien velallisten kohdalla; kaikkien, jotka turvautuvat erilaisiin ulosoton välttämiseen pyrkiviin omaisuusjärjestelyihin. Tämä ns. ”samastuspykälä” on ollut varsinkin erikoisperinnässä paljon ja hyvällä menestyksellä käytetty työkalu puuttua keinoitekoisiin varallisuusjärjestelyihin. Kuitenkin nyt korkeimpaan oikeuteen yltäneiden tapaus-ten kohdalla ulosmittaukset on pääosin kumottu. Vuoden 2004 ja 2005 aikana samastusulosmittauksiin annetut KKO:n ennakkoratkaisut ovat pakottaneet kriittisesti analysoimaan ulosottolain 4 luvun 9 §:n 4 momentin soveltamista ulosottomenettelyssä. Kyseiset ratkaisut ovat luoneet hämmennystä ja epäselvyyttä tilanteista, milloin samastus ulosottomenettelyssä olisi käytettävissä. Tämä on aiheuttanut viranomaisyhteistyöprojekteissa hankaluuksia tilanteissa, joissa esimerkiksi verotuksessa verotusmenettelystä annetun lain 28 §:n nojalla sivuutettua omaisuutta hallussaan pitävää yhtiötä, ei ulosottomenettelyssä ole voitu lähteä samastamaan kuten verotuksessa. Toki verotusmenettelylain 28 § on lievemmin sovellettavaa oikeutta kuin ulosoton ”samastuspykälä”. Tämä johtuu omistusoikeuden perusoikeustasoisesta suojasta.

Korkeimman oikeuden ratkaisulinjan vaikutuksesta ulosotossa on alettu turvautua enemmän myös muihin, perinteisiin ulosottolain mahdollistamiin keinoihin puuttua em. väärinkäytöksiin. Ulosottolain 4 luvun 10 §:n mukaisesti hallinnan luoma omistusoikeusolettama taikka todennäköiset perusteet velallisomistuksesta oikeuttavat ulosmittaamaan sivullisen omistusoikeusväitteistä huolimatta. Selvästi velallisen omaisuutta oleva sivullisen nimissä oleva omaisuus ulosmitataan velallisen omaisuutena. Valeoikeustoimet ovat luonnollisesti suoraan sivuutettavissa. Myös ulosoton hakijoiden ohjaaminen tekemään takaisinsaantikanteita mahdollistaa sivulliselle siirretyn omaisuuden palautumisen.

Toinen ajankohtaisena esille noussut ongelma on ulosoton oikeus sivullisten tietojen saantiin. Laintulkinnasta on syntynyt epäselvyyttä: onko ulosottoviranomainen epäilyttäviä omistuserjestelyjä selvitellessään oikeutettu saamaan sivullista koskevia tietoja (esim. pankkitilitietoja), vai onko ulosottomiehen (kihlakunnanvoudin) tehtävä ennen tietojen kysymistä sivullista ja velallista koskeva asianomaisille tiedoksi annettava samastuspäätös. Paradoksi on siinä, että samastuspäätös olisi jälkimmäisessä vaihtoehdossa tehtävä ilman päätöksen tueksi tarvittavia tietoja. Tiedonsaannin ongelmat ovat korostaneet yhteistyöviranomaisilta saatavan tiedon merkitystä. Tällaisenaan sivullisesta saatavan tiedon hyödyntäminen ennen samastuspäätöstä ei ole lain ankaramman tulkinnan mukaan ongelmatonta. Sivullistietojen hankkimisen epäselvyyteen on nähtävästi tulossa helpotusta ulosottolain kokonaisuudistuksen nyt eduskuntakäsittelyssä olevan kolmannen vaiheen tullessa voimaan.

Tuomioistuinten kanta KKO:ta myöten velkajärjestelyn aloittamiseen näyttää viime aikoina muuttuneen. Ratkaisut ovat viittoneet siihen suuntaan, että velkajärjestelyn aloituspäätös voi-

daan myöntää talousrikoksista tuomitulle ja sellaiselle, joka on toiminnallaan, mm. ulosoton vuosikausia kestäneellä välttelyllään, rikkonut velkajärjestelyn myöntämisehtoja. Perusteluina on ollut velallisen kauan kestänyt velkaantuminen ja toisaalta ikääntyminen.

Lopuksi

Ulosotossa havaittava rikollisuus noudattelee luonnollisesti rikollisuuden kehityslinjoja yhteiskunnassa ylipäättään. Ulosoton eräillä suurasiakkailla on perinteisesti ollut päällekkäisyyttä tai liittymäkohtia talous- ja muuhun rikollisuuden kenttään sekä harmaaseen talouteen. Joskin ulosotossa on jouduttu tekemisiin järjestäytyneessä rikollisuudessa puuhaavien velallisten kanssa, on vasta viranomaisyhteistyön myötä tultu tietoiseksi näitä yhteyksiä omaavien asiakkaiden lukumäärästä.

Ulosotossa on havaittu jo talousrikoksista tuomittujen velallistahojen palaamista liiketoimintaan jälkikasvunsa tai muiden läheistahojensa kautta. Ilmeisesti aiemmin piilotettuja varoja on kotiutettu läheistahojen avulla ja liiketoiminta on aloitettu uudelleen. Offshore-yhtiöt ovat liki tyystin kadonneet ulosottokentästä; yhä useammin törmätään osakeyhtiömuotoon väärinkäytöksiä apuvälineenä.

Suuri osa ulosoton erikoisperinnässä keskeneräisistä ja aloittamatta olevista vanhoista 1990-luvun lamavuosien aikaisista velkomuksista jää selvittämättä ja tehokkaasti perimättä, kun ulosoton määräaikaisuuden toteuttavan lainmuutoksen vaikutus alkaa vuonna 2008. Vaikka joihinkin velallisiin nähdään liittyvän keinotekoisjärjestelyjä, ulosoton välttelyä ja ilmeisiä velallisen rikoksia, vuodesta 2008 alkaen lakkaa yli 15 vuotta vanhojen velkomusten (rikospereusteisissa 20 vuotta) ulosottokelpoisuus. Toisaalta näihin vanhoihin järjestelyihin puuttumista hankaloittaa ajan kuluminen, omaisuuden vaihtuminen ja siirtyminen edelleen kolmansille jne. Vanhan massan poistuminen vapauttaa toisaalta resursseja selvittää tuoreempia tapauksia, joista myös mahdollista ulosmittauksen piiriin saatavaa omaisuutta on helpommin löydettävissä.

Julkisselvityksestä

Konkurssiasiamies Eeva Arko-Koski, Konkurssiasiamiehen toimisto

Uuden, 1.9.2004, voimaantulleen konkurssilain merkittävimmät muutokset liittyvät vähävaraisten konkurssipesien käsittelyyn. Konkurssien raukeaminen ratkaistaan osittain erilaisin kriteerein kuin aikaisemmin ja vaihtoehtona konkurssin raukeamiselle on kokonaan uudenlainen menettely, julkisselvitys. Julkisselvityksessä vähävaraisen konkurssipesän selvitystä jatketaan valtion varoin konkurssiasiamiehen valvonnassa.

Esityksen julkisselvitykseen siirtymisestä tekee konkurssiasiamies. Tuomioistuimien tekee asiasta päätöksen ja sen jälkeen konkurssiasiamies määrää konkurssipesän hallintoa hoitamaan julkisselvittäjän. Julkisselvitykseen siirtymisen perusteena ovat konkurssivelalliseen tai konkurssipesään liittyvät selvitystarpeet tai muu erityinen syy pesän vähävaraisuuden ohella.

Julkisselvitysmenettelyn on tarkoitus toimia osana konkurssieihin liittyvän talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaa. Tietoisuus siitä, että konkurssimenettelyn yhteydessä voidaan aina tutkia velallisen konkurssia edeltävää toimintaa ja että havaitut väärinkäytökset johtavat seuraamuksiin, on omiaan ehkäisemään taloudellisia väärinkäytöksiä.

Julkisselvityksestä on nyt runsaan vuoden kokemukset. Menettely on otettu aktiiviseen käyttöön: julkisselvitys käynnistettiin 1.9. – 31.12.2004 12 konkurssipesässä ja vuoden 2005 aikana 54 konkurssipesässä. Toimialoista eniten julkisselvityksiä on aloitettu rakennusallalla, noin kolmannes tapauksista. Myös majoitus- ja ravitsemustoimialan yritykset ja muutkin palvelualan yritykset ovat olleet hyvin edustettuina. Joukossa on myös mm. hyväntekeväisyysjärjestö ja lentoyhtiö.

Julkisselvitykseen siirtymisen yleisimpänä perusteena ovat olleet rikosepäilyt; tavanomaisesti esillä ovat olleet ainakin velallisen epärehellisyys ja kirjanpitorikos. Saattohoitotapauksia joukossa on kymmenkunta. Näiden ohella myös siviilioikeudellisten vastuuperusteiden toteuttaminen on ollut hakemusten aiheena. Myös pidempään jatkuneita konkurssipesiä on haettu julkisselvitykseen pesänhoitajien kuoleman tai pesänhoitajaan kohdistuvien väärinkäytösepäilyjen johdosta.

Harmaan talouden ja talousrikollisuuden hitaasti muuttuvat kasvot

Projektipäällikkö Markku Hirvonen, Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti

Harmaan talouden ja talousrikollisuuden uudet ilmiöt ovat useimmiten seurausta yhteiskunnassa, lainsäädännössä, taloudessa tai toimintaympäristössä tapahtuneista rakenteellisista muutoksista, jotka tuovat mahdollisuuksia ja houkutuksia järjestelmän väärinkäyttöön. Monet tällä hetkellä viranomaisia työllistävistä ja veropohjaa rapauttavista talousrikosilmiöistä ovat saaneet alkunsa tai ainakin merkittävää kasvuvauhtia juuri tällaisista, ei kovinkaan kauan sitten tapahtuneista rakenteellisista muutoksista. Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun alussa loi idänkauppaan kokonaan uuden tyyppisiä väärinkäytösmahdollisuuksia. Suomen EU-jäsenyys vuonna 1995 toi mukanaan sisäkaupan arvonlisäveropetokset ja EU-tukien väärinkäytökset. Yritysmaailmassa 1990-luvulla voimistunut verkottuminen ja siirtyminen palkkatyöstä alihankintaan antoivat yhdessä itsenäisen yrittämisen edellytyksiä väljentäneiden ennakkopörssilain ja verohallinnon toimintatapojen muutosten kanssa aikaisempaa paremmat mahdollisuudet mm. rakennus- ja telakka-alojen aliurakointiin liittyvälle kuittikaupalle ja pimeään työvoiman käytölle. Hallintarekisterin käyttöönotto vuoden 1991 arvo-osuuslaissa tarjosi erinomaisen suojapaikan pimeälle rahalle, verottomat tuottomahdollisuudet ja hyvät mahdollisuudet sisäpiiritiedon väärinkäyttöön.

Tuoreimpia harmaaseen talouteen ja talousrikollisuuteen nyt nähtävissä olevia uusia piirteitä tuoneita rakenteellisia muutoksia ovat olleet EU:n 1.5.2004 toteutunut laajentuminen ja käytettyjen autojen verotusperusteet mullistanut vuonna 2003 voimaan tullut autoverolain muutos. Ensiksi mainittu vauhditti – kuten jo vuoden 2003 katsauksessa ennustettiin – harmaan ulkomaisen työvoiman vuokraustarjontaa ja Baltian maiden kautta kierrätettyä kuittikauppaa, jälkimmäinen käytettyjen autojen tuontiin liittyvää pimeää liiketoimintaa ja muuta rikollisuutta. Näköpiirissä olevia uhkakuvia ovat EU:n palveludirektiivin toteuttaminen tavalla, joka jättäisi kaikki valvontamahdollisuudet yrityksen kotivaltioon, eräät valmisteilla olevat osakeyhtiölain muutokset ja hallintarekisteröinnin ulottaminen koskemaan myös suomalaisia osakeyhtiöitä.

Edellä mainitun tyyppiset muutokset saattavat tapahtua hyvinkin nopeasti, mutta niiden mukana syntyneiden väärinkäytösmahdollisuuksien paikkaaminen onnistuu useimmiten vasta vuosien viiveellä, jos silloinkaan. Esimerkiksi vaatimuksia hallintarekisterin avaamisesta ja kaksoislaskutuksen kriminalisoinnista on esitetty yli 10 vuoden ajan ja rakennusalan käännetystä arvonlisäverojärjestelmästä 8 vuotta. Valtioneuvoston helmikuussa hyväksymään nel-

jänteen talousrikostorjuntaohjelmaan on jälleen koottu suuri joukko talousrikostorjunnasta käytännön vastuussa olevien viranomaisten esittämiä säännösmuutoksia rakenteellisten vuoto-kohtien paikkaamiseksi. Valtioneuvoston periaatteellisella tasolla osoittamasta tuesta huolimatta on epäselvää, moniko esityksistä pystyy suuremmitta vaurioitta tunkeutumaan säännösvalmistelusta vastaavien ministeriöiden ja etujärjestöjen muodostaman torjuntarintaman lävitse.

Yhteiskunnassa harmaata taloutta ja talousrikollisuutta ylläpitävien rakenteiden muutokset näkyvät viiveellä poliisin tutkittaviksi tulevissa jutuissa. Todellinen rikollisuuden vaihtelu ei ole kovinkaan hyvin havaittavissa rikostilastoissa silloin kun puhutaan rikollisuuden lajista, josta enintään 5 % tulee viranomaisten tietoon. Vuosittaiset katsaukset kertovatkin ennen kaikkea siitä, mihin talousrikostorjunnassa mukana olevat viranomaiset ovat toiminnassaan panostaneet ja mitä tuloksia tästä on ollut. Tilastolukuja ja havaittuja ilmiöitä tarkasteltaessa on otettava huomioon aikaviive, joka kuluu rikoksen tekohetkestä sen ilmituloon ja esitutinnan aloittamiseen. Valtaosa vuonna 2005 poliisin tutkittavaksi tulleista talousrikoksista on tapahtunut jo edellisellä vuonna tai usein sitäkin aikaisemmin. Tutkinna päätymisen yhteydessä kerätyt tekotapatiedot kertovat puolestaan pääasiassa 2000-luvun alussa tehdyistä rikoksista. Sekä aikaviive että ylipäättään se, mitä rikoksia poliisin tutkittavaksi tulee ja paljonko niitä tulee, riippuu taas ratkaisevasti esimerkiksi verohallinnon, yritystukien maksajien ja Rahoitustarkastuksen valvonnan aktiivisuudesta ja niiden rikosilmoituskynnyksen korkeudesta.

Ylätason talousrikollisuuteen puuttuminen on todettu niin Suomessa kuin muuallakin vaikeaksi, joissakin maissa lähes mahdottomaksi. Kysymys ei ole niinkään suoranaisestä korruptiosta tai tutkinna estämisestä vaan rikoksen määrittelystä joko lainsäädännössä tai valvovien viranomaisten noudattamassa käytännössä. Suomalaisyrittäjille yhteenlaskettuna jo useiden satojen miljoonien eurojen suuruiset kartellisakot tai sakkouhat aiheuttaneet kartellijärjestelyt on jo lainsäädännössä suljettu rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ulkopuolelle. Rikosilmoitusten tekemistä suuryritysten veronkiertojärjestelyistä ei meillä liene käytännössä koskaan edes vakavasti harkittu huolimatta niiden yhteiskunnalle aiheuttamista mittavista tappioista. Vastikään valmistuneen selvityksen mukaan pelkästään kansainvälisten yritysten sisäisessä siirtohinnoittelussa tapahtuneiden veronvälttämisyrittysten aiheuttamat verotettavan tulon lisäykset verohallinnossa vuosina 2001 – 2004 tehtyjen verotarkastusten seurauksena ovat olleet yli 300 miljoonaa euroa. Rikosilmoituksia näistä tapauksista ei ole tehty sen enempää kuin vuosina 2001 – 2003 löydettyistä yhteensä 32 miljoonan euron arvoisista verottajalta salatuista kansainvälisistä optiojärjestelyistäkään.

Tietyn tyyppiset ylätason talousrikollisuuden muodot jäävät rikostilastojen ulkopuolelle siksi, että rikosten tekeminen on helppoa ja niiden paljastaminen äärimmäisen vaikeata. Tämä koskee esimerkiksi sisäpiiritiedon väärinkäyttöä, josta Rahoitustarkastus ei jättänyt poliisille yhtään esitutkintapyyntöä vuonna 2005. Rahoitustarkastus on tutkinut vuoden 1999 alusta viime joulukuun alkuun mennessä 330 arvopaperimarkkinalain epäiltyä väärinkäyttötapausta. Esitutkintaan tapauksista oli joulukuun alussa edennyt 46 ja tuomioistuimeen saakka päätyi yhdeksän. Langettavia tuomioita oli kertynyt viisi ja vapauttavia tuomioita neljä.

Sisäpiiritiedon väärinkäyttöä koskevien esitutkintapyyntöjen vähentymisen yhtenä syynä on Rahoitustarkastuksessa pidetty sitä, että Rata joutuu lähettämään entistä useammin virka-apupyyntöjä ulkomaille kun epäilyttävät kaupat on tehty hallintarekisterissä. Rahoitustarkastuksen mukaan esimerkiksi suomalaisten osakkeiden johdannaiskaupat ovat lisääntyneet ulkomaille ennen merkittäviä pörssijulkistuksia.

Ulkomaalaisiksi ilmoittautuneiden osakkeenomistajien osakkeiden hallintarekisteröinti antaa sisäpiiritiedon väärinkäytön lisäksi hyvän suojan myös rahanpesulle ja pääomatulojen salaamiselle verottajalta. Mm. verohallinnon arvopaperihankkeen yhteydessä on yksittäisiä suomalaisten hallintarekisterin käyttötapauksia paljastunut yleensä muun verorikostutkinnan yhteydessä. Ainakin toistaiseksi väitteitä omistuksen nimettömyyden merkityksestä Suomen arvopaperimarkkinoiden toimivuudelle ja kansainväliselle kilpailukyvyllä on pidetty painavammina kuin osoituksia järjestelmän tarjoamista väärinkäyttömahdollisuuksista. Vuoden 2006 alussa voimaan tulleen rajoitetusti verovelvollisille maksetuista osingoista perittävää lähdevero koskevan lainmuutoksen (9.12.2005/970) yhteydessä kävi ilmi, ettei valtiovalta halunnut tietää, keitä tuntemattomille ulkomaalaisille osakkaille maksettavien, vuosittain yli 4 miljardin euron suuruisten osinkojen saajat tosiasiaassa ovat.

Hallintarekisterin kanssa kilpaileva vaihtoehto arvopapereiden myyntivoitoista menevien verojen välttämiseksi on kauppajen tekeminen Helsingin pörssissä toimiluvan saaneiden ulkomaalaisten etävälittäjien välityksellä. Arvopapereiden myyntivoittojen verovalvonta perustuu siihen, että sijoituspalveluyritysten on lain mukaan tehtävä vuoden aikana välittämistään kaupoista tarkkailuilmoitukset verottajalle. Etävälittäjät eivät ole kuitenkaan tätä säännöstä noudattaneet. Helsingin kauppakorkeakoulun yhdessä Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin kanssa tekemän selvityksen mukaan Helsingin pörssissä toimivat etävälittäjät olivat vuonna 2000 jättäneet verottajalle ilmoittamatta välittämistään kauppajia 60 miljardin euron arvosta. Etävälittäjien markkinaosuus Helsingin pörssissä tehdyistä kaupoista oli tuolloin noin 14 %. Vuoden 2000 jälkeen etävälittäjien markkinaosuus on kasvanut jo lähes 70 %:iin pörssin kokonaisvaihdosta, Helsingin pörssiä onkin pidetty yhtenä maailman kansainvälisimmistä.²

Yhtenä syynä etävälittäjien suosion lisääntymiseen lienee tieto siitä, ettei heidän välittämistään kaupoista mene tietoa verottajalle. Kun Helsingin pörssin kokonaisvaihto vuonna 2005 oli 225 miljardia euroa, merkitsee tämä sitä, että 168 miljardin arvoiset arvopaperikaupat jäivät tarkkailuilmoituksiin perustuvan verovalvonnan ulkopuolelle. Valtiovarainministeriö on suhtautunut kielteisesti etävälittäjien tiedonantovelvoitteiden lisäämiseen.

Suomen ja Venäjän välisessä kaupassa ja kauttakulkuliikenteessä paljastuu jatkuvasti suurimittaisia väärinkäytöksiä. Kysymys ei ole yksittäisistä rikollisista teoista vaan rakenteellisista vakiintuneeseen kauppatapaan liittyvistä ilmiöistä.

Verohallinnon *puutavaran tuontiin* kohdistamassa valvontahankkeessa on tullut esiin useita tapoja, joilla suuret suomalaiset metsäyhtiöt ohjaavat jopa 20 – 25 % Venäjältä tuodun puutavaran hankintahinnasta erilaisiin veroparatiisiyhtiöihin. Puuta myynyt venäläisyhtiö jättää tulouttamatta tämän osan kauppahinnasta, joka välttää siten Venäjän verotuksen ja jää myyjäyhtiön johdon tai omistajien hallitsemassa veroparatiisiyhtiöissä näiden omaan käyttöön. Menettelytapa ei rajoitu puutavaran tuontiin vaan se näyttää tuoreiden havaintojen mukaan olevan käytössä myös muissa hyödykkeissä.

Suomalaisten metsäyhtiöiden ei ole katsottu muodollisesti syyllistyneen mihinkään rikokseen, vaikka niiden täytyy olla hyvin tietoisia järjestelmän toiminnasta. Suomen viranomaistoimet ovat kohdistuneet lähinnä puukaupoissa myyjän ja ostajan välissä käytettyihin välittäjäyhtiöihin silloin kun niiden on voitu näyttää harjoittaneen verotettavaa liiketoimintaa Suomessa. Eräissä tapauksissa on tutkittu myös suomalaisen metsäyhtiön palveluksessa olleen henkilön välittäjäyhtiöltä saamien merkittävien rahasummien mahdollista lahjusluonnetta. Puukaupan

² Janne Häyrynen: Arvopaperimarkkinoiden väärinkäyttö, Vammala 2006 (väitöskirja), s.14

väärinkäytökset kiinnostavat luonnollisesti myös Venäjän viranomaisia, joilta tulee Suomeen jatkuvasti näitä koskevia virka- ja oikeusapupyynnöjä.

Myös *viennin kaksoislaskutus* on rakenteellinen, idänkauppaan jo vuosia liittynyt ilmiö, johon valtiovalta ei sen enempää Suomessa kuin Venäjälläkään ole tosissaan halunnut puuttua. Viennissä hyödynnetään tarkoitusta varten perustettuja välittäjäyhtiöitä samaan tapaan kuin tuonnissakin. Suomalaiset vientiyritykset myyvät tuotteensa välittäjäyhtiöille, jotka hoitavat maastaviennin, tullaavat tavarat Suomesta ulos oikealla hinnalla ja tuovat sen Venäjän tulliin väärennetyllä ostotodistuksella ja tulliluokituksella, johon liittyy pienempi tuontitulli.

Kaksoislaskutuksen määrää voidaan arvioida vertaamalla Suomen ja Venäjän tullitilastoja. Suomesta viety tavara menetti vuonna 2004 keskimäärin lähes 60 % arvostaan siirtyessään Venäjän rajan yli. Luku on EU-maiden kolmanneksi korkein, kaikkien EU-maiden keskiarvo oli 40 % vuonna 2004.³ Kaksoislaskutus näyttää myös lisääntyneen, koska arvonmenetys vuonna 2000 oli vain 50 %. Suomen vienti Venäjälle vuonna 2005 ylitti 5 miljardia euroa, mikä merkitsee sitä, että Suomen kaksoislaskutuksella hävitettiin Venäjän tuonnin arvosta 3 miljardia euroa. Tämän menetyksen vaikutuksia Venäjän valtion tuloihin voitaneen pitää huomattavina.

Väärin tietojen laatimista ja antamista Venäjän viranomaisille ei ole Suomessa katsottu rangaistavaksi. Kaksoislaskutustapauksia on tullut esitutkintaan lähinnä veropetoksina täällä toimivien välittäjäyhtiöiden salattua tulojaan verotuksessa. Tuoreimpia esimerkkejä ovat Valion meijerituotteiden vientiin käyttämä välittäjäyhtiö sekä pitkään viranomaisten kiinnostuksen kohteena ollut Nokian renkaiden vientiyhtiö, joissa kysymys on miljoonien eurojen tulonsalauksesta. Suuret suomalaiset vientiyritykset eivät näissäkään tapauksissa ole syyllistyneet mihinkään rikolliseen, joskin ne lienevät varsin hyvin tietoisia järjestelmän toiminnasta.

Suomalaisen elinkeinoelämän terveiden toimintaperiaatteiden kannalta sekä tuojien että viejien läheinen yhteistyö suoranaista rikollista toimintaa harjoittavien välittäjäyhtiöiden kanssa ja näiden toimintamenetelmien hyväksyminen on huolestuttavaa. Toiminta sisältää myös merkittäviä korruptionriskejä, koska järjestelmät synnyttävät veroparatiisiyhtiöihin massiivisen mustan kassan, jonka käyttö on täysin viranomaisvalvonnan ulottumattomissa.

Perinteiseen vientiin liittyviä kaksoislaskutus- ja muita ongelmia on monimutkaistanut Suomen kautta Venäjälle tapahtuvan *transitoliikenteen ja välityskaupan/jälleenviennin* voimakas lisääntyminen. Esimerkiksi Suomen kautta Venäjälle kulkevan maantietransitoliikenteen volyymi on viidessä vuodessa kaksinkertaistunut. Samaan aikaan kuljetus- ja huolintatoiminta on yhä enenevässä määrin siirtynyt ulkomaalaistaustaisten toimijoiden haltuun.

Transitoliikenne Suomen kautta				
	Transitoliikenne	Teliikenteen transito		
		Transito itään	Transito länteen	Yhteensä
Vuosi	Kuukausi	tonnia		
2000	Vuosi yhteensä	1181843	57112	1238955
2001	Vuosi yhteensä	1402330	129544	1531874
2002	Vuosi yhteensä	1663700	127195	1790895
2003	Vuosi yhteensä	2126857	115869	2242726
2004	Vuosi yhteensä	2490231	101046	2591277
2005	Vuosi yhteensä	2780085	85881	2865966
Tilastokeskus 3/15/2006				

³ Simon-Erik Ollus: Jälleenvienti kasvattaa Suomen Venäjän kauppaa, Tieto & trendit no 3/2006, s.39

Transito- eli kauttakulkuliikenteessä tavarat kuljetetaan Suomen kautta kolmanteen maahan ilman että niitä ostettaisiin Suomeen, selvitetäisiin Suomen tullissa tai tilastoitaisiin ulkomaankaupaksi. Välitys- tai jälleenviennissä tavarat tuodaan Suomeen ja viedään täältä edelleen kolmanteen maahan. Jälleenvientiin usein liittyvä tavaran tuominen Suomeen ja uudelleen kuormaaminen pienemmiksi eriksi ja eri tuotteiden yhdistelmiksi helpottaa sekä kaksoislaskutusta että tavaran tosiasiallista jättämistä Suomen tai muun yhteisön maan alueelle. Tämä luo hyvät mahdollisuudet ns. karusellikaupoille ja aiheettomille arvonlisäveron palautuksille tai vähennyksille.

Myös jälleenviennin osuus Suomen Venäjän viennissä on voimakkaasti kasvanut. Esimerkiksi tammi – syyskuussa 2005 Suomeen tuotiin yli 13 miljoonaa matkapuhelinta ja niitä vietiin Venäjälle lähes 6 miljoonaa. Koko Suomen kotimaan myynti arvioidaan alle 2 miljoonaksi vuodessa.⁴ Jonkinlaisia viitteitä matkapuhelinkauppaan liittyvistä väärinkäytöksistä osoittaa se, että Venäjän tullin mukaan Venäjälle tuotiin vuonna 2004 vain 2,3 miljoonaa puhelinta. Samaan aikaan maassa myytiin noin 25 miljoonaa puhelinta

Nykyisillä säännöksillä tullin on vaikea puuttua tämäntyyppiseen toimintaan. Tullille annetuista vääristä tiedoista ja asiakirjoista säädettyt rangaistukset ovat mitättömiä ja seurauksena on tilanne, jossa viranomaiset joutuvat sivusta seuraamaan järjestäytyneen rikollisuuden kansainvälisiä liiketoimia. Oikeusministeriössä valmisteilla olevan tulliselvitysrikoksen säätämistä onkin pidettävä välttämättömänä ja kiireellisenä, mikäli halutaan jarruttaa Suomen joutumista kansainväliseen kauppaan kohdistuvan rikollisuuden tukialueeksi.

EU:n sisäkauppaan liittyvistä petoksista esillä on viime vuoden aikana vahvimmin ollut Saksasta ja muista Keski-Euroopan maista tapahtuva käytettyjen autojen tuonti, johon näyttää liittyvän nopeasti kasvava määrä erityyppisiä talous- ja muita rikoksia. Peruskuviona autokaupassa on se, että auton muodollisena ostajana saksalaisesta autoliikkeestä toimii suomalainen yritys, jonka arvonlisäverotunnusta käyttämällä autot saadaan ostettua ilman myyjämaassa perittävää arvonlisäveroa. Jotkut toiminnassa käytetyistä yrityksistä ovat autoliikkeitä, mutta suurimmalla osalla ei ole aikaisemmin ollut mitään tekemistä autokaupan kanssa. Usein käytetään aiemmin verohallinnolle toimimattomiksi ja varattomiksi ilmoitettuja yrityksiä, jotka kuitenkin ovat edelleen arvonlisäverovelvollisten rekisterissä. Verohallinnossa on jo pitemmän aikaa kiinnitetty huomiota tilanteisiin, joissa tällaisille yrityksille alkaa omistajan- tai vastuuhenkilöiden vaihdoksen jälkeen ilmestyä sisäkaupan valvontatietoja. Uudet vastuuhenkilöt ovat usein ns. saattohoitajia tai muuten talousrikoksiin tai harmaaseen talouteen liittyneitä henkilöitä. On myös todettu tapauksia, joissa arvonlisäverovelvollisiksi rekisteröityneet varattomat yksityishenkilöt ovat valvontatietojen mukaan tuoneet Saksasta jopa miljoonan euron arvosta autoja.

Autojen hakijoina toimivat yksityiset henkilöt, jotka esittävät autoliikkeessä edellä mainitun yrityksen antaman valtakirjan. Osa autoista on tullut Suomeen, suurehko osa on viety Ruotsiin ja osan kohtalo on tuntematon. Suomessa autot myydään edelleen pimeästi katteella, joka lähinnä muodostuu täällä suorittamatta jätetystä arvonlisäverosta. Veropetosten lisäksi autontuontiin on viime aikoina liittynyt kymmeniä törkeitä petoksia, joissa samat autot on myyty useampaan kertaan. Käytettyinä tuotuihin autoihin näyttää liittyvän myös poikkeuksellisen suuri määrä vakuutustapahtumia, joissa on syytä epäillä myös vakuutuspetosta.

⁴ Simon-Erik Ollus: Jälleenvienti kasvattaa Suomen Venäjän kauppaa, Tieto & trendit no 3/2006, s.37

Muutamia vuosia sitten havaittu ilmiö näyttää olevan kasvusuunnassa. Tällä hetkellä epäilyttäviin tapauksiin liittyvinä on tunnistettu useita kymmeniä yrityksiä, jotka ovat tuoneet maahan tuhansia autoja. Tuonnin kokonaismäärä liikkuu kymmenissä miljoonissa euroissa. Toiminta on pitkälle organisoitua ja sillä näyttää olevan ainakin osittain liittymäkohtia järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Perinteisen työvoimavaltaiten alojen harmaan talouden osalta niin poliisia kuin muitakin viranomaisia työllistää jatkuvasti eniten rakennusalan kuittikauppa ja pimeä työvoima. Viime vuoden aikana on paljastettu useita poikkeuksellisen laajoja rakennusalan harmaata taloutta ammatikseen harjoittaneita ja törkeisiin veropetoksiin syyllistyneitä yritysryppäitä. Näiden toiminta täyttää jo sinänsä järjestäytyneen rikollisuuden tunnusmerkit ja niistä on löytynyt kytkentöjä myös muilla perinteisemmillä rikosten alueilla toimiviin rikollisorganisaatioihin.

Useiden suurten rakennusalan veropetosjuttujen tuleminen julkisuuteen samoihin aikoihin ei osoita tämän tyyppisten rikosten äkillistä lisääntymistä vaan sitä, että viranomaiset ovat joko tietoisesti keskittäneet voimiaan näiden paljastamiseen tai ne ovat muutoin pulpahtaneet esiin. Nyt esillä olleissa laajoissa juttukokonaisuuksissa rikollinen toiminta on alkanut vuosina 2001 – 2003 ja jatkunut toiminnan paljastumiseen saakka, joskus sen jälkeenkin.

Kuittikauppa, lyhyen elinkaaren yhtiöiden ja pimeän työvoiman hyväksikäyttö eivät ole rakennusosalalla yksittäisiä, silloin tällöin paljastuvia ilmiöitä vaan rakenteellinen osa alan liiketoimintaa. Muutoin tuskin voisi ollakaan tilanteessa, jossa harmaa talous muodostaa laskennallisesti 10 – 11 % koko rakennustuotannon arvosta. Rakennusalan omat, sopimuksiin perustuvat harmaan talouden torjuntatoimet urakkatarjouksissa vaadittavine selvityksineen, verottajalle lähetettävine neljännesvuosi-ilmoituksineen ja työmaiden kulkulupajärjestelmineen ovat siistineet harmaan työvoiman käyttöä järjestäytyneiden rakennuttajien työmailla, mutta ne eivät kykene estämään ammattitaitoisesti toteutettua tekaistuihin kuitteihin, bulvaanijärjestelyihin ja vastaperustettuihin yrityksiin perustuvaa harmaata taloutta.

Keskimääräisellä veroasteella mitattuna veromenetykset rakennusalan salatuista työtuloista olivat vuonna 2003 yli 200 miljoonaa euroa. Harmaan talouden aiheuttamiin tappioihin on liittävä laiminlyödyt arvonlisäverot, joiden määrä Pekka Lithin tutkimuksen mukaan on vuositasolla yli 110 miljoonaa euroa. Laskennalliset fiktiiiviset maksamattomat sosiaalivakuutusmaksut rakennustyöntekijöiden salatuista työtuloista olivat arviolta 160 miljoonaa euroa.⁵

Rakennusalan yritysten verovelkojen määrä oli vuoden 2005 huhtikuussa 462 miljoonaa euroa eli suurempi kuin millään muulla toimialalla. Edellisestä vuodesta rakennusalan verovelkojen määrä on kasvanut 33 miljoonaa euroa samaan aikaan kun kaikkien yritysten verovelat olivat vähentyneet 79 miljoonaa euroa.

Tuskin millään muulla toimialalla harmaan talouden vaativiin tehtäviin rekrytoituminen on yhtä helppoa kuin rakennusosalalla. Bulvaanina tai saattohoitajana toimimiseen ja kuittien kirjoittamiseen ei vaadita ammatillista eikä korkeakoulutasoista koulutusta eikä myöskään ikävää työntekoa. Tuotto on vaivannäköön nähden varsin hyvä, joskin suhteellisen suuri osa siitä menee asioita taustalla pyörittäville todellisille toimijoille, jotka hoitavat yhteydet kuitittomaan

⁵ Pekka Lith: Rakentamisen harmaa talous ja ulkomaisen työvoiman merkitys rakennustyömailla, Tutkimuksia ja raportteja 09/2005, Helsinki 23.5.2005

työhön halukkaan työvoiman ja tämän tarvitsijan välillä. Kaikkien näiden palvelujen kysyntä on ainakin kasvupaikkakunnilla taattu.

Oikein kohdistetuilla ja toteutetuilla viranomaistoimilla voidaan rakennus- ja telakka-alojen harmaalle taloudelle tuottaa tilapäisiä häiriöitä ja taloudellisia tappioita. Pysyvää vaikuttavuutta yksinomaan niillä ei saada aikaan vaan siihen vaaditaan harmaata taloutta ylläpitävien rakenteellisten tekijöiden poistamista. Vaikuttavuuden puute koostuu tarpeeseen nähden alimitoitetuista ja edelleen puutteellisesti yhteen sovitetuista viranomaisresursseista, prosessien kohtuuttoman pitkistä läpimenoajoista ja toiminnalla saatuun hyötyyn nähden mitättömän lievästä tuomioista.

Prosessien pitkät läpimenoajat heikentävät ratkaisevasti viranomaistoiminnan vaikuttavuutta. Poliisi on pystynyt saamiensa lisäresurssien ja tutkinnan tehostamistoimin lyhentämään talousrikosten tutkinnan kestoajoja, mutta siitä ei ole paljoakaan hyötyä silloin kun viiveet siirtyvät toimintoketjun muihin osiin. Pullonkaula näyttää pahentuneen syyttäjä- ja tuomioistuinelaitoksissa ja tilanne tulee pahentumaan oikeusministeriön hallinnonalaa uhkaavien säästötoimien seurauksena.

Helsingin käräjäoikeudessa on tammikuussa 2006 käynnistynyt erittäin laajan ja ammattimaisesti toteutetun rakennus- ja telakka-alojen kuittikaupan sekä siihen liittyvien törkeiden veropetosten ja kirjanpitorikosten käsittely, jossa on luettu syytteet 24 henkilölle. Kyseinen toiminta oli alkanut vuonna 1997 ja siihen kohdistetut, sinänsä tehokkaasti toteutetut esitutkinta- ja verotarkastustoimet ovat tapahtuneet pääosin vuonna 1999 – 2000, viimeisimmän esitutkintapöytäkirjan valmistuttua vuoden 2001 tammikuussa. Tässä vaiheessa tapahtuneiden tilapäisten vapauden- ja omaisuudenmenetysvaiheiden jälkeen toimintaa pyörittäneen henkilön ja hänen lähipiirinsä elämä lieenee jatkunut syytteitä odotellessa häiriöittä. Tällä hetkellä perheen hallintaan kuuluu muun muassa rakennuslalle työvoimaa vuokraava yritys. Samalla tekijäpiirillä onkin jo ennen aikaisemman rikossarjan ensimmäistä käräjäoikeuskäsittelyä uusia laajoja talousrikosjuttuja esitutkinnassa.

Edellä oleva esimerkki on pahimmasta päästä, mutta ei mitenkään ainutlaatuinen.

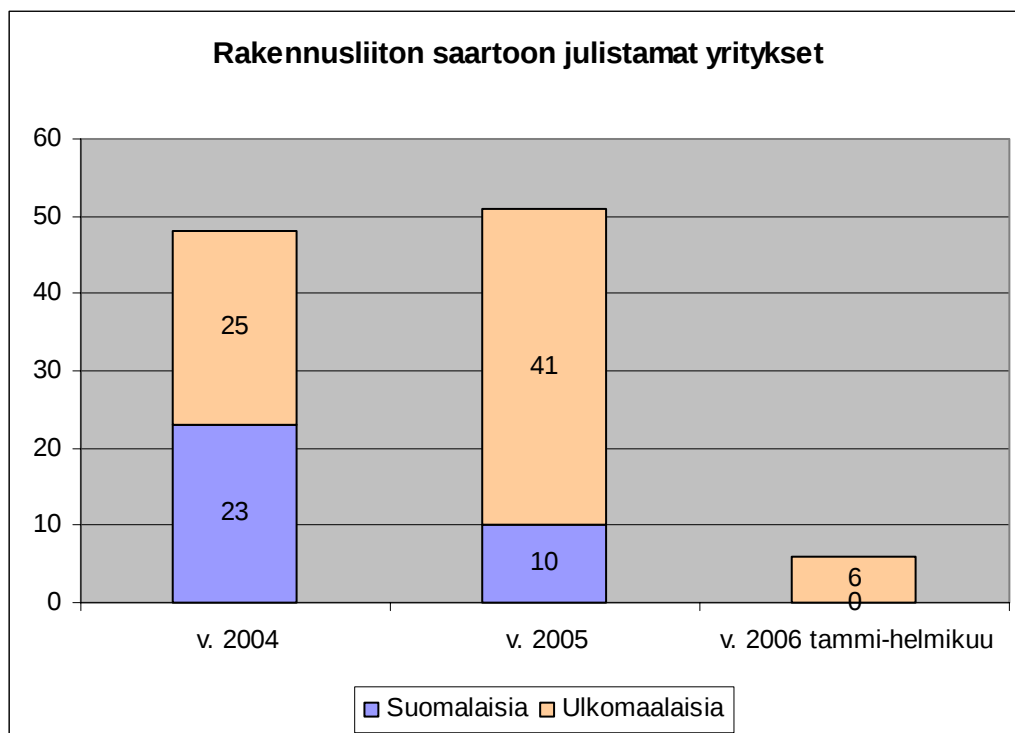
Ulkomaisen työvoiman ja erityisesti ulkomaisten yritysten osuus työvoimavaltaisten alojen harmaasta taloudesta näyttää olevan lisääntymässä. Pekka Lithin laskelmat osoittavat, että ulkomaalaisten tekemien työtuntien osuus rakentamisen työtunneista Suomessa oli vuonna 2004 noin 5-8 prosenttia, mikä tarkoittaa vuositasolla jopa 10 000 miestyövuotta. Saatua tulosta ulkomaalaisten työntekijöiden osuudesta vahvistavat Rakennusteollisuus RT:n tekemät työmaiden työvoimatutkimukset sekä työntekijäjärjestö Rakennusliitto ry:n työmaakäynteihin perustuvat asiantuntija-arviot.⁶

Ulkomainen työvoima ei sinänsä välttämättä ole harmaata työvoimaa, mutta valtaosa siitä ei maksa veroja sen enempää Suomeen kuin kotivaltioonsakaan. EU:n laajentumiseen liittynyt uusista jäsenmaista tulevien työntekijöiden siirtymäaika säännös yhdessä samanaikaisen palvelujen vapautumisen kanssa loi Suomeen otolliset markkinat Virosta ja muista Baltian maista tuleville työvoiman vuokrausta ja aliurakointia harjoittaville yrityksille. Nämä käyttävät hyväkseen nykyistä verolainsäädäntöä, jonka mukaan Suomessa ilman kiinteää toimipaikkaa toimivan ulkomaisen yrityksen ei tarvitse hakeutua ennakkoperintärekisteriin eikä täällä ul-

⁶ Pekka Lith: Rakentamisen harmaa talous ja ulkomaisen työvoiman merkitys rakennustyömailla, Tutkimuksia ja raportteja 09/2005, Helsinki 23.5.2005

komaisen yrityksen palveluksessa työskenteleviä työntekijöitä veroteta Suomessa, mikäli heidän oleskelunsa täällä ei ylitä 6 kuukautta. Verohallinnolla ei ole mitään systemaattista tietoa täällä toimivista yrityksistä eikä niiden palveluksessa olevista työntekijöistä, eikä sillä ole mahdollisuutta kontrolloida työntekijän oleskeluajan pituutta tai edellytyksiä yrityksen kiinteän toimipaikan syntymiselle.

Sekä Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin hankkimat tiedot Viron kaupparekisteriin merkityistä yrityksistä että viranomaisten ja Rakennusliiton käytännön havainnot osoittavat suomalaisten talousrikollisten systemaattisesti käyttävän ulkomaille, erityisesti Viroon perustettuja yhtiöitä Suomessa harjoitetun harmaan talouden ja muun talousrikollisuuden peitteinä. Viron kaupparekisteriin vuoden 2004 lopussa rekisteröidyistä 2.700:sta suomalaistaustaisesta yrityksestä melkoinen osa näyttää toimivan Suomessa. Tätä kuvaavat myös tiedot Rakennusliiton vuosina 2004 ja 2005 sekä vuoden 2006 kahden ensimmäisen kuukauden aikana saartoon julistamista rakennusyrityksistä:

Kuviota voi tuskin tulkita niin, että suomalaisyritykset olisivat ryhtyneet noudattamaan työehtosopimuksia, pikemminkin on kysymys entistä systemaattisemmasta siirtymisestä ulkomaisten yritysten tarjoaman peitteen taakse. Esimerkiksi vuoden 2006 saarretuista ulkomalaisyhtiöistä ainakin puolet on suomalaistaustaisia.

Harmaan talouden ulkomaiset kytkennät eivät rajoitu Viroon ja muihin Baltian maihin. Myös suomalaisten oma reppufirmatoiminta Ruotsin suuntaan näyttää edelleen elävän. Keväällä 2005 Keskusrikospoliisi paljasti yhdessä Tornion poliisin ja verottajan kanssa laajan pimeän työvoiman välitysrenkaan, jossa oli vuodesta 2000 saakka välitetty länsirajan yli suomalaisia rakennusalan ammattilaisia ruotsalaisiin tehtaisiin. Työvoimaa ohjattiin putkiasennus- ja hitsausalan aliuurakoihin lähinnä Etelä-Ruotsin suuriin yrityksiin ja tehtaisiin. Joitakin urakoita tehtiin myös Suomessa Kemi-Tornion alueen tehtaissa. Välitettyjä työntekijöitä oli yli 100 ja toiminnassa käytettyjen kahdeksan yhtiön kokonaislaskutus oli 5 miljoonaa euroa.

Itä-Suomessa rajavartiolaitos on tutkinut ainakin kolmea tapausta, joissa lyhytaikaisilla viisumeilla, ilman työlupaa, tulleet venäläiset ovat työskennelleet suomalaisissa yrityksissä, hirsihöyläämössä ja rakennusallalla. Osa venäläisistä on käännytetty ja palautettu Venäjälle. Palkat on maksettu pimeänä. Myös verohallintoon on tullut useita ilmiäntöjä venäläisistä lyhytaikaisista työntekijöistä.

Keski-Suomessa on tullut esiin tapaus, jossa espanjalainen yhtiö on onnistunut halvoilla hinnoillaan saamaan hoitaakseen kuntasektorilta ulkoistettuja sosiaalialan palveluja, mm. vanhustentalon yöpäivystyksiä. Tosiasiassa yritystä ei löydy Espanjan kaupparekisteristä ja sen takana on mm. aiemmin talousrikoksista epäilty suomalainen. Tämänkaltaiset tilanteet tulevat jatkossa yleistymään palvelujen liikkuvuuden lisääntyessä. Yksittäisellä toimeksiantajalla ei ole käytännössä juuri mitään mahdollisuuksia selvittää ulkomaalaiseksi ilmoitetun yrityksen taustoja, jollei esitystä näiden ennakkoperintärekisteröintivelvollisuudesta toteuteta.

Julkisten tukien väärinkäyttöä koskevia rikosilmoituksia tulee esitutkintaan suhteellisen vähän. Kysymys on ollut mm. tekaistusta koulutuksesta, väärään paikkaan päätyneistä laitteistoista ja aiheettomasta konsulttilaskutuksesta. Poliisille tulleiden tutkintapyyntöjen määrä antaa kuitenkin harhaanjohtavan kuvan tukien tosiasiallisesta väärinkäytöstä. Tukijärjestelmän hajanaisuus tarjoaa jo sinällään hyvän mahdollisuuden väärinkäytöksille, tukien käytön valvonta on edelleen heikkoa ja tukien maksajat ovat yleisesti ottaen haluttomia tekemään tutkintapyyntöjä poliisille pelätessään omien laiminlyöntiensä paljastumista.

Tukiin liittyvät intressit ovat erittäin suuria. EU:n rakennerahastoista rahoitettavien hankkeiden kokonaisarvo rahastokaudella 2000 – 2006 on 8,9 miljardia. Tästä on EU:n rahoittamaa osuutta 2,3 miljardia euroa, Suomen valtion rahoittamaa 2,9 miljardia euroa ja yksityistä rahoitusta 3,7 miljardia euroa.⁷ Tämän lisäksi yhteiskunnassa on monia muita merkittäviä tukien maksajia kuten Tekes, Finnvera, Ulkoasiainministeriö, Raha-automaattiyhdistys jne.

Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamia hankkeita on rahoituskausilla 1995 – 1999 ja 2000 – 2006 ollut vuoden 2004 loppuun mennessä ollut yhteensä 7.800 ja niihin osallistuneita henkilöitä 1,3 miljoonaa. Työministeriön mainituilla kausilla teettämien 253 hanketarkastuksen tuloksena 122 hankkeesta (48 %) löytyi puutteita, jotka tarkastajien mielestä olisivat edellyttäneet asianomaisen viranomaisen selvittävän edellytykset maksetun tuen osittaiseen tai täydelliseen takaisinperintään. Läheskään kaikissa tapauksissa näin ei kuitenkaan ole tapahtunut ja esitutkintapyyntöjä on tehty vain muutamia.

Työministeriön controller-toiminnoista vastaavan johtaja Matti Pukkion arvion mukaan EU:n ja Suomen valtion kokonaismenetykset ESR-tukiin liittyvän heikon valvonnan ja väärinkäytösten johdosta ovat edellä mainitulla kaudella olleet yli 500 miljoonaa euroa. Rikollisesti eli yleensä avustuspätkäsin menetettyä tästä on noin kymmenesosa eli vuositasolla noin 5 miljoonaa euroa.⁸

Vuoden 2005 aikana on esiin tullut epäilyjä useisiin maahanmuuttajayhdistyksiin liittyvistä tukien väärinkäytöksistä. Tässä vaiheessa näyttää siltä, että näissä yhdistyksissä on kehittynyt tietotaitoa eri lähteistä saatavien yhteiskunnan varojen maksimaaliseksi hyödyntämiseksi.

⁷ Matti Pukkio: EU:n rakennerahastojen kymmenen vuoden kivinen taival teoksessa Huokuva talous, Espoo 2006, s.2002

⁸ Pukkio, mt. s. 216

Kansainvälinen sijoitustoimintaan liittyvä harmaa talous

Ylitarkastaja Michael Östman, Verohallitus ja vanhempi verotarkastaja Kalle Hirvonen, Oulun ja Kainuun verovirasto

Verohallinnon arvopaperikauppahankkeen havaintojen mukaan kansainväliseen sijoittamiseen liittyvä harmaa talous oli hankkeen toteuttamisaikana (1999 - 2003) kasvanut taloudellisilta vaikutuksiltaan ehkä merkittävimmäksi harmaan talouden alaksi. Hankkeessa havaittiin myös, että alalla toimii runsaasti erilaisia ammattimaisesti suunnittelu- ja muita veronkiertopalveluja tarjoavia toimijoita. Yleinen havainto oli myös se, että erityisesti ns. tiukan pankkisalaisuuden maiden järjestelmiä hyödyntämällä sekä kierretään Suomen verotusta että harjoitetaan muuta rikollista toimintaa. Hankkeen päättymisen jälkeen kansainvälisen sijoitustoiminnan suhteellinen osuus on jatkanut kasvuaan. Samanaikaisesti verovalvonnan käytettävissä olevat keinot eivät ole olennaisesti parantuneet. EU:n säästödirektiivi ja erityisesti siihen liittyvä tietojenvaihdon kehittäminen on verovalvonnan ja rikostorjunnan näkökulmasta säädöstasolla kehitystä entiseen. Koska kuitenkin säännöksen ja tiedonantovelvollisuuden kiertäminen on helppoa, on käytännössä direktiivin tärkein merkitys sen antamassa viestissä. Kansallisen lainsäädännön osalta on harmaan talouden torjunnan näkökulmasta tilanne osittain heikentynyt hallintarekisteröityjen osakkeenomistajien lähdeveromenettelyyn liittyneen uuden lainsäädännön kautta. Tosin käytännössä tilanne ei voimassa olleesta menettelystä heikkene.

Verovalvonnan ja muun talousrikollisuuden torjunnan näkökulmasta on edelleen yhtenä keskeisenä ongelmana sekä ulkomaisten etävälittäjien arvopaperikaupan vuosi-ilmoitusten antamisen laiminlyönti ja se, ettei lainsäädäntö velvoita rekisteröimään suomalaisten osakkeiden ja muiden sijoitusten omistuksia omiin nimiin tai muutoin turvaa viranomaisten tiedonsaantia todellisten omistajien osalta. Näiden puutteiden vuoksi eivät viranomaiset voi käytännössä valvoa esimerkiksi sitä, ettei suomalaisia yhtiöitä ja muita sijoituksia Suomeen käytetä kansainvälisessä rikollisuudessa hyväksi. Ongelma on Suomessa suhteellisesti suurempi kuin esimerkiksi muissa länsimaissa mm. suhteellisesti suuremman ulkomaalaisomistuksen vuoksi.

Saattohoitohankkeesta

Ylitarkastaja Jukka Strömmer ja verosihteeri Antti Jauhonen, Verohallitus/Virke

Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektissa on meneillään saattohoitohanke, joka käynnistettiin 15.2.2002. Saattohoitoilmiön taustaselvityksenä on ollut Asko Vatenin Turun yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle tekemä pro gradu -työ. Tutkimuksessa selvitettiin vuosina 1999 – 2000 konkurssiin menneistä yhtiöistä niitä, joissa kaikki vastuuhenkilöt olivat vaihtuneet ennen konkurssia.

Saattohoidolla tarkoitetaan talousrikollisuuden muotoa, jossa yhtiöön kertynyt varallisuus yhtiön elinkaaren jossain vaiheessa otetaan laittomin keinoin pois yhtiöstä ja verot ja muut yhteiskunnalliset velvoitteet jätetään tarkoituksellisesti hoitamatta. Tämän seurauksena yhtiö yleensä ajautuu maksuhäiriöihin ja lopulta vain harva konkurssiin. Saattohoitaja tai tämän järjestämät bulvaanit tulevat yhtiön vastuuasemiin ja vapauttavat toimintaa varsinaisesti harjoittaneet vastuusta. Yhtiö myydään eteenpäin ja jossain vaiheessa yhtiön kirjanpito katoaa. Laiton menettely pyritään peittämään välikäsien avulla ja hävittämällä kirjanpito tai kätke-mällä se viranomaisten tutkinnan ulottumattomiin. Saattohoitajat saavat taloudellista hyötyä toiminnastaan monin tavoin. Välitön hyöty saattohoitajalle ei kuitenkaan havaintojen mukaan ole merkittävä suhteessa saattohoidon ”tilaajan” saamaan hyötyyn. Poikkeustapauksissa välitön hyöty voi toki olla suurikin. Saattohoitajan saaman taloudellisen hyödyn merkitys tulee

esiin kun tarkastellaan saattohoitajien haltuun siirtyneiden yhtiöiden kokonaismäärää joka voi olla useita satoja. Erään saattohoitajan todettiin hankkineen muutamassa vuodessa yli kaksi miljoonaa euroa tällä toiminnallaan.

Saattohoitohankkeessa on seurattu 58 saattohoitajan toimintaa ja heille siirtyneitä yrityksiä. Tutkituilla saattohoitajilla oli poliisin tietojen mukaan kaikkiaan 850 rikosilmoitusmerkintää, joista 60 avoimena.

Joulukuussa 2005 tehdyssä välikatsauksessa havainnoitiin seurattujen saattohoitajien toimintaa joulukuusta 2002 joulukuuhun 2005. Ajanjakson aikana 15 saattohoitajalla ei ollut uusia yritysyhteyksiä ja he olivat kaupparekisterimerkintöjen mukaan passiivisia. Tästä ei voi kuitenkaan pitää vetää sitä johtopäätöstä, että he eivät olisi toimineet lainkaan. Aktiivisilla 43 saattohoitajalla oli mainittuna aikana merkitty kaupparekisteriin 352 uutta yritysyhteyttä. Joulukuussa 2005 näistä yhtiöistä 30 oli lakanneita ja 54 passivoitu toimimattomina. Yhtiöistä 164 yrityksistä kuului verohallinnon riskiluokituksen mukaan kahteen korkeimpaan riskiluokkaan. Uusia yrityksiä, joiden ensimmäinen tilikausi ei ollut vielä päättynyt oli 75.

Kaikkiaan 67 yhtiöllä oli merkintöjä konkurssivaiheista ja verotarkastus oli kohdistunut 33 yhtiöön. Yhtiöistä 80 oli sellaisia, joissa ei ollut vielä erääntynyttä verovelkaa. Yhtiöitä, joissa oli verovelkaa oli 261 kpl, ja niissä verovelkaa kaikkiaan 20,5 miljoonaa euroa. Lukuun ei sisälly piilevän verovelan määrää, joka voi tulla esiin vain tarkastuksessa. Verovelkaisista yhtiöistä 45 on ollut erikoisperinnän asiakkaina ja 118 oli sellaisia jotka eivät ole antaneet veroilmoitusta lainkaan.

Useimmiten suurin hyöty saattohoitajalle tulee yhtiön irtaimiston realisoinnista tai yhtiön mahdollisesti vielä voimassa olevien alv- ja ennakoperintärekisteritietojen sekä luottotietojen hyödyntämisestä. Luottoyhtiöissä yritysten luottotietojen riskiluokitus muodostuu osin vastuuasemissa olevien henkilöiden luottotietojen perusteella. Useiden saattohoitajien luottotiedot ovat menneet ja tästä syystä he esiintyvät yrityksissä muissa kuin riskiluokitukseen vaikuttavissa asemissa kuten esimerkiksi tilintarkastajana.

Esiin tulleissa tapauksissa on paljastunut mm. *yhteisökauppaan liittyviä väärinkäytöstapauksia*. Esimerkkinä mainittakoon nk. *EU-autojuttu*, jossa saattohoidon kohteena olevan yrityksen arvonlisäverotunnistetta on käytetty hankittaessa ajoneuvoja yhteisön alueelta. Maahantuotessa näistä ajoneuvoista ei kuitenkaan ole suoritettu ALV – tilityksiä kuten olisi pitänyt ja autot on myyty välikäsien kautta, joko kotimaassa tai suoraan toisessa yhteisömaassa. Saattohoidettavia yrityksiä on käytetty välineinä myös tilauspetosten tekemiseen, kuittikauppaan, rahanpesuun, asiakirjaväärennöksiin ja velallisen rikoksiin.

Väärinkäytöksissä on havaittu olleen mukana useita Virossa, Venäjällä ja Ruotsissa asuvia Suomen kansalaisia, jotka ovat Suomessa ulosottovelallisia tai liiketoimintakiellossa. Yrityksestä virallisista rekistereistä saatavat tiedot ovat usein puutteellisia, vanhentuneita tai vääriä. Kaupparekisteritietoihin on rekisteröity henkilötietoja henkilöistä jotka eivät itse tiedä olevansa yhtiön vastuuasemassa. Väärinkäytöksiä tehdään usein valtakirjoilla, joihin ei ole ollut todellista perustetta. Nykyaikainen tekniikka on mahdollistanut aidon näköisten yrityksen asiakirjojen valmistamisen kansalaisten, luotonantajien ja viranomaisten erehdyttämiseksi.

Edellä olevista voisi päätellä saattohoidon ammattimaistuneen ja aiheuttavan yhteiskunnalle yhä suurempia tappioita. Saattohoidettavana olevien yritysten valikoituminen tarkastuskohteiksi on sattumanvaraista ja konkurssit raukeavat varattomuuteen. Saattohoitajat ovat itse lä-

hes poikkeuksetta ulosoton asiakkaita, joilta ei kuitenkaan saada mitään. Alalle näyttää myös ilmaantuvan uusia saattohoitajia. Saattohoito ei ole tilapäinen lamavuosien seurauksena syntynyt ilmiö vaan pysyvä harmaaseen talouteen liittyvä talousrikollisuuden muoto. Saattohoitajilla on havaittu olevan selviä liittymäkohtia myös muuhun kuin talousrikollisuuteen. Tämä on osoituksena siitä miten laaja-alaisesti yrityksiä voidaan käyttää rikollisella toiminnalla saadun hyödyn hankkimiseen ja häivyttämiseen.

Ravintola-alan verovalvontahanke

Ylitarkastaja Hannu Kuortti, Verohallitus, Ylitarkastaja Janne Marttinen, Verohallitus/Virke

Majoitus- ja ravintola-alan harmaan talouden määräksi on arvioitu v. 2002 valmistuneen tilastollisen tutkimuksen⁹ mukaan 6-8 % alan tuotoksesta. Rahamääräisesti alan piilotalouden määrä on n. 300 - 400 miljoonaa euroa vuositasolla. Tämän perusteella lasketut veromenetykset salatuista palkkatuloista ovat vähintään n. 100 miljoonaa euroa vuodessa ja maksamattomat sosiaalivakuutusmaksut 50–70 miljoonaa euroa vuodessa. Vuonna 2004 koskeneen seurantalututkimuksen¹⁰ mukaan harmaan talouden määrä on toimialalla edelleen samalla tasolla. Harmaan talouden määrää toimialalla kasvattaa lisäksi yrittäjien saamat harmaat ansiot, josta on osoituksena esimerkiksi v. 2004 olevat maksamattomat arvonlisäverot määrältään 70 miljoonaa euroa. Maksamattomien arvonlisäverojen osuus summasta on 30 miljoonaa euroa ja laskennalliset kokonaan ilmoittamattomat ja maksamatta jääneet arvonlisäverot yhteensä 40 miljoonaa euroa.

Ravintola-alan yrittäjille tehdyn kyselytutkimuksen¹¹ perusteella 60 % toimijoista ilmoittaa harmaan talouden aiheuttavan haittaa liiketoiminnalle. Kolmannes vastaajista on sitä mieltä, että harmaa talous aiheuttaa haittaa erittäin paljon tai melko paljon. Eniten haittoja ja ovat ilmoittaneet kokeneensa pikaruokapaikat, ruokaravintolat ja anniskeluravintolat.

Yleistä hankkeesta ja sen tuloksista

Verohallinnossa käynnistettiin vuonna 2002 ravintola-alan verovalvonnan tehostamista tukevat toimenpiteet. Ensinnäkin perustettiin työryhmä kartoittamaan verovalvonnan nykytila ja siinä ilmenneet ongelmat, laatimaan valvontahankkeen toteuttamista koskeva hankesuunnitelma sekä tekemään ehdotus hankkeen edellyttämästä koulutusohjelmasta. Hankkeen toteutuksen valmistelu aloitettiin samanaikaisesti Virke – projektissa laaditulla ravintola-alan yritysten taustakartoituksella, jonka perusteella valittiin kolme pääkaupunkiseudulla toimivaa yritysketjua viranomaistoimien kohteeksi (verotarkastus, esitutkinta, ulosotto, lupavalvonta). Näistä ns. pilottikohteista saatujen kokemusten ja työryhmän tekemien selvitysten perusteella todettiin, että toimialalla ilmenevän harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi on välttämätöntä toteuttaa laajamittainen valvontahanke.

⁹ Kyseessä tulonjakotilaston ja verohallinnon maksuvalvontarekisterin palkkatiedoista johdettu laskennallisten työtuntien ja työvoimatutkimuksen työtuntien välinen vertailu. Kts. Majoitus- ja ravitsemusalan harmaat markkinat. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Tutkimuksia ja raportteja 2/2002.

¹⁰ Väliraportti: Majoitus- ja ravitsemusalan harmaiden markkinoiden laajuus – ravintola-alan verovalvontahankkeen vaikutukset. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, 12.12.2005.

¹¹ Ahti Laitinen. Turun Yliopisto 15.3.2005. Ravintola-alan yrittäjien ja viranomaisten käsitykset ravintola-alan verovalvontaprojektin vaikuttavuudesta.

Kokonaisvaikuttavuuden aikaansaamiseksi myös muita ravintolatoimialaa valvovia viranomaisia, kuten tuotevalvontakeskusta, lääninhallituksia, poliisia, syyttäjiä, ulosottohallintoa ja työsuojeluviranomaisilta pyydettiin erityistä panostusta valvontaan. Hanke on tarjonnut mahdollisuuden kehittää yhteistyötä viranomaisten välillä ja sitä tulee kehittää myös jatkossa.

Valvontahankkeen toteuttaminen valtakunnallisesti aloitettiin vuonna 2003 ja se saatetaan päätökseen vuoden 2006 aikana. Ennen hankkeen toteuttamista Verohallitus järjesti mittavan koulutuskierroksen valvontahankkeeseen osallistuville eri viranomaisten edustajille (osallistujia yhteensä 747 kpl, joista oli verohallinnon ulkopuolisia muiden viranomaisten edustajia 124 kpl). Hankkeessa on tehty vuosina 2003 – 2005 yhteensä 865 verotarkastusta ja keskeneräisiä tarkastuksia oli 31.12.2005 kaikkiaan 76 kpl. Valmistuneiden tarkastusten perusteella on tehty verotusesityksiä seuraavasti:

* välittömän verotuksen lisäsesityksiä (netto)	32.012.263 €
* peitelty osinko	16.226.604 €
* mustat palkat	11.079.474 €
* ennakoperinnän lisäsesitykset (netto)	3.827.780 €
* maksettava arvonlisävero (netto)	8.944.636 €

Muista hankkeen tuloksista mainittakoon, että anniskelulupaviranomaiset ovat kerryttäneet veroja valtion kassaan hankkeen aikana n. 8,5 milj. € verovelkojen perusteella tapahtuvien kuulemiskirjeiden perusteella. Lisäksi anniskelulupahallinto on peruuttanut n. 200 anniskelulupaa hankkeen aikana alkoholilain säännösten rikkomisen seurauksena. Työsuojeluviranomaiset ovat lisäksi tarkastaneet useita satoja yrityksiä hankkeen aikana. Ulosottohallinto on onnistunut velallisten toimijoiden perintäyrityksissä erityisesti ns. reaaliaikaisten juttujen yhteydessä ja tilittänyt merkittäviä suorituksia veronsaajalle.

Paljastuneen harmaan talouden muodot

Tarkastuksissa on havaittu runsaasti perinteisiä toimialalla ilmenneen harmaan talouden muotoja. Näistä voidaan tyypillisinä mainita ohimyynti, kuittikauppa, luontoisetujen kirjaamatta jättäminen, pimeät työntekijät ja omistajien yksityistalouden menojen kirjaaminen yrityksen kuluksi. Tavanomaista on myös ollut panimoilta saatujen markkinointihyvitysten ohjaaminen omistajien omille pankkitileille, veroparatiisiyhtiöiden hyödyntäminen omistuksen häivyttämisessä, ylihinnoitellut vuokrat ja kalustokaupat sekä muilla vastaavin keinoin tapahtuvat varallisuudensiirrot intressiyhtiöiden välillä. Kassakonenauhojen manipulointia on myös havaittu joissakin tapauksissa samoin kuin perusteettomia akordeja. Alalla tehdään runsaasti yrityskauppoja ja näiden yhteydessä on tullut esiin myös rahanpesuepäilyjä johtuen käytetyn kauppahinnan ja vastikkeeksi saadun omaisuuden ja liikearvon välisestä epäsuhdasta.

Ravintola-alan kohteita on pidetty yleisesti ottaen työläinä tarkastettavina. Tämä koskee erityisesti harmaan talouden kohteita, joissa kirjanpitoaineiston puutteellisuus vaikeuttaa ostojen ja myyntien selvittämistä. Alkoholijuomien ostojen osalta on tosin käytettävissä varsin kattavat vertailutiedot, sen sijaan ruokaostojen suhteen ei tilanne ole yhtä hyvä, vaikka tukkutietoja onkin keskitetysti hankittu. Joissakin yksittäistapauksissa katelaskelmia ovat vääristäneet ravintolatyöntekijöiden tekemät kavallukset.

Kirjanpidon ohimyyntiin osoittamiseen ja pimeiden työntekijöiden käyttöön liittyy usein näyttöongelmia. Sama koskee eteisvahtimestareiden saamia juomarahoja ja ravintolaesiintyjille maksettua korvauksia. Etnisissä kohteissa on omat erityispiirteensä mm. sen selvittämi-

sessä kuka on ollut työsuhteessa ja kuka on antanut vain tilapäistä apua joko sukulaisuuden, naapuruuden tai ystävyysuhteen perusteella. Näissä kohteissa ravintolan omistajat ja vastuuhenkilöt vaihtuvat myös varsin nopeasti. Kilpailu on kovaa myös harmaan talouden yrittäjien kesken ja tämä on johtanut joissakin etnisissä kohteissa kiertävän ”orjatyövoiman” käyttöön.

Hankkeen yhteydessä paljastuneista rikoksista

Ravintola-alan verovalvontahankkeessa on vuosina 2003 – 2005 paljastettu verohallinnon toimesta yhteensä 72 rikostapausta, joihin liittyy 118 rikosnimikettä. Rikosilmoitusten määrä tulee todennäköisesti nousemaan, koska osa epäillyistä rikostapauksista on vielä verotarkastuksessa ja osa rikosilmoitusharkinnassa. Tyypillisin rikosnimike on kirjanpitorikos tai veropetos tai niiden törkeät tekemuodot. Verotarkastuksissa on todettu pimeään työnteon olevan edelleen yleistä ravintola-alalla. Myös kirjanpidon ohitse tapahtuvaa myyntiä ja kassakonemanipulaatiota on havaittu yleisesti. Väärinkäytöksiä todetaan useammin pienissä tai keskisuurissa paikoissa. Etnisissä paikoissa on lisäksi omat ongelmansa.

Kaksi rikostapausta on käsitelty käräjäoikeudessa. Joulukuussa 2005 annettiin Helsingin käräjäoikeudessa kovat tuomiot vietnamilaistautaisille ravintoloiden pitäjille heidän syyllistyttyään törkeisiin vero- ja kirjanpitorikoksiin useiden ravintoloiden osalta. Päätekijät tuomittiin 3 v 8 kk sekä 3 v ehdottomiin vankeusrangaistuksiin törkeistä talousrikoksista. Osassa rikostapauksia on rikosasian pääkäsittelyä jouduttu siirtämään syytettyjen pakoilla ulkomailla haastetta.

Vaikuttavuustutkimukset

Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan yhteydessä nousee usein esiin kysymys erilaisten viranomaistoimien vaikuttavuudesta. Yleensä tilanne on se, että vain murto-osa ns. valvontatarpeista kohteista voidaan ottaa esim. verotarkastusten kohteeksi. Tätä puutetta on ajateltu kompensoitavan sillä, että tehdyillä valvontatoimilla on paitsi konkreettisen valvontakohteen suhteen myös yleisemmin ohjaavaa ja väärinkäytösten näkökulmasta yleisestävää merkitystä. Tämän vaikuttavuuden todentamiseksi on olemassa Suomessa vain hyvin vähän tutkimuksia. Ravintolahankkeen vaikuttavuutta on pyritty selvittämään hankkeen aikana. Toistaiseksi on valmistunut Turun yliopistossa tehty kyselytutkimus, jossa on analysoitu eri viranomaisten ja ravintola-alan yrittäjien käsityksiä mm. ravintolahankkeen vaikutuksista toimialan harmaan talouden määrään ja kilpailutilanteeseen. Kyselytutkimuksen mukaan sekä viranomaiset että yrittäjät näkivät hankkeen vähentäneen epätervettä kilpailua toimialalla sekä lisänneen väärinkäytösten ilmituloriskiä.

Edellisen ohella on tutkija Pekka Lith tehnyt makrotason tutkimusta toimialan harmaan talouden määrästä. Tilastokeskuksen maksuvalvontarekisterin tietoihin perustuvan arvion mukaan toimialan piilotyöllisyyden määrä olisi laskenut 22 000 henkilöttyövuodesta (vuosi 2002) 17 500 henkilöttyövuoteen (vuosi 2004). Piilotalouden arvo olisi vähentynyt vastaavasti 420 miljoonasta eurosta 360 miljoonaan euroon. Toisaalta Tilastokeskuksen tulonjakotilaston ja työvoimatutkimuksen tuottamien työtuntitilastojen analyysissä ei ole vastaavaa alenemista havaittavissa. Tämä kertoo osaltaan harmaan talouden makrotason mittaamiseen liittyvistä ongelmista.

Turun yliopistossa on lisäksi meneillään tutkimus, jossa pyritään analysoimaan verotarkastuksissa havaittujen virheiden tyyppitapauksia ja kohdevalinnan onnistuneisuutta. Myös tarkas-

tuksen kohteeksi joutuneiden yritysten maksukäyttäytymisen mahdollisia muutoksia selvittämään samassa yhteydessä.

Ravintola-alan verovalvontahankkeen päättymisen jälkeen siirrytään toimialalla ns. normaali-valvontaan. Mittavien toimenpiteiden vaikutukset harmaan talouden torjunnassa näkyvät tilastoissa viiveellä. Verovalvontahankkeesta tehtyjen vaikuttavuustutkimusten perusteella on havaittavissa eräitä tilastollisia signaaleja harmaan talouden määrän vähenemisestä toimialalla. Ravintola-alan yrittäjäjärjestö on antanut positiivista palautetta hankkeen toteuttamisesta.

Verohallinnon puukauppahanke

Ylitarkastaja Tuomo Karvonen, Verohallitus

Verohallituksen Verotarkastusyksikkö aloitti kolmevuotisen puukaupan verovalvontahankkeen 1.1.2004. Hankkeen taustana on Itämerenmaiden puutavarakaupan verotuksen yhteisprojekti (*Working Group on Forestry Taxation Issues*). Hankkeesta ja siinä tehdyistä havainnoista on kerrottu tarkemmin helmikuun 2005 rikostilannekatsauksessa.

Hankkeen tuloksia

Hankkeessa on tarkastettu vuoden 2006 tammikuun loppuun mennessä 212 alan yritystä. Tammikuun lopussa keskeneräisiä tarkastuksia oli 44 kappaletta. Hankkeen tarkastukset ovat keskittyneet Kaakkois-Suomen ja Uudenmaan verovirastojen alueille. Hankkeen tarkastukset ovat usein keskimääräistä pitkäkestoisempia. Tämä johtuu ensisijaisesti niiden menestyksekkään toteutuksen vaatimista tiedusteluista ulkomaille, pääasiassa Venäjälle. Tarkastusten tuloksena on tehty maksuunpanoesityksiä seuraavasti:

EVL LISÄYKSIÄ	8 757 544 €
PEITELTY OSINKO	1 927 224 €
ALV	996 450 €
MUSTAT PALKAT	2 830 126 €
EPL+SOTU	1 052 460 €

Rikosilmoituksia on tehty Uudenmaan, Kaakkois-Suomen ja Savo-Karjalan verovirastojen alueilla yhteensä seitsemän kappaletta. Rikosilmoitukset ovat koskeneet sekä tuontipuukauppaa harjoittavia yhtiöitä, että niiden omistajia tms. toimijoita. Rikosnimikkeinä ovat olleet törkeä veropetos, veropetos ja kirjanpitorikos.

Verovalvonnallisia ja ongelmia

Merkittävimmät verovalvonnalliset ongelmat ilmenevät edelleenkin pääasiassa niiden Suomeen verovelvollisten yhtiöiden kohdalla jotka ostavat ulkomaalta valmiiksi korjattua raakapuuta tai hakkuuoikeuksia hoitaen itse puunkorjuun ja myyvät ostamansa/korjaamansa puun ulkomaalla tai tuovat sen Suomeen ja myyvät täällä. Vain osa tuojayhtiöistä on raakapuun myyjiä, koska valtaosa merkittävimmistä tuojista (suuret metsäkonsernit) käyttää tuomansa puun omassa jalostusprosessissaan.

Käteismaksut ja lahjukset

Hankkeen verotarkastuksissa on todettu kuluksi kirjattuja käteismaksuja. Maksut on yleensä kirjattu kuluksi joko epäselvän ja puutteellisen tosittien perusteella, tai kokonaan ilman tosittettua käteisnoston todentavalta tiliotteelta. Kulujen oikeellisuutta sekä perusteen että määrän osalta on vaikea varmistaa. Kirjanpidon ja/tai esitetyn selvityksen mukaan ne on maksettu vieraassa valtiossa jollekin ulkomaalaiselle taholle yleensä jonkinlaisista raakapuunhankintaan liittyvistä palveluista.

Käteismaksuissa voi olla kysymys myös lahjuksista. Useimmiten lahjukset on kirjattu kuluksi samalla tavalla kuin muutkin epämääräiset käteismaksut; joko puutteellisen tosittien tai pelkän tiliotteen perusteella. Maksetun suorituksen osoittaminen lahjukseksi on käytännössä osoittautunut erittäin hankalaksi.

Pankkien välityksellä tapahtuvat epämääräiset maksut ulkomaille

Tarkastuksissa on havaittu myös pankkien välityksellä tapahtuneita epäselvin perustein tehtyjä maksuja ulkomaisiin pankkeihin. Maksujen saajana on usein verokeidasyhtiö, mutta joukossa on myös muita ulkomaisia yhtiöitä.

Verokeidasyhtiöt

Suurilta tuontiraakapuun ostajayhtiöiltä hanketta varten hankituista vuosien 2000 – 2002 osto-reskontratiedoista on voitu todeta ko. yhtiöiden maksavan tuontipuun kauppahintaa myös veroparatiisiyhtiöille varsin merkittäviä määriä.

Suomalaisyhtiön kauppakumppanina näissä tilanteissa voi olla verokeidasyhtiö jolle kauppahinta myös maksetaan tai Venäjälle tai Suomeen rekisteröity ja näihin valtioihin verovelvollinen yhtiö, jonka kanssa solmitun sopimuksen nojalla ostetun puun kauppahinta maksetaan joko kokonaan tai osittain verokeidasvaltioon rekisteröidyn yhtiön tilille.

Veroparatiiseihinkin rekisteröityjen yhtiöiden myymän puutavaran alkuperämaa lienee pääosin Venäjä ja yhtiöiden edunsaajina yleisimmin Venäjälle verovelvolliset henkilöt, mutta edunsaajina on myös Suomeen verovelvollisia henkilöitä. Viimeksi mainituista suurin osa on Suomessa asuvia venäläistaustaisia henkilöitä.

Myös media on kiinnostunut verokeidasyhtiöiden käytöstä itäpuukaupassa. Asiaa on käsitelty viimeisen puolen vuoden aikana muutamissa lehtiartikkeleissa ja kahdessa television ajan-kohtaisohjelmassa.

Asiaa on sivuttu myös sisäministeri Rajamäen keväällä 2005 tekemän Petroskoin vierailun yhteydessä käymissä keskusteluissa Venäjän viranomaisten kanssa, samoin kuin Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin ja Verohallituksen Verotarkastusyksikön edustajien tapaamisessa metsäteollisuuden tuontipuunhankinnasta vastaavien henkilöiden kanssa Metsäteollisuus ry:n järjestämässä tilaisuudessa kevättalvella 2005.

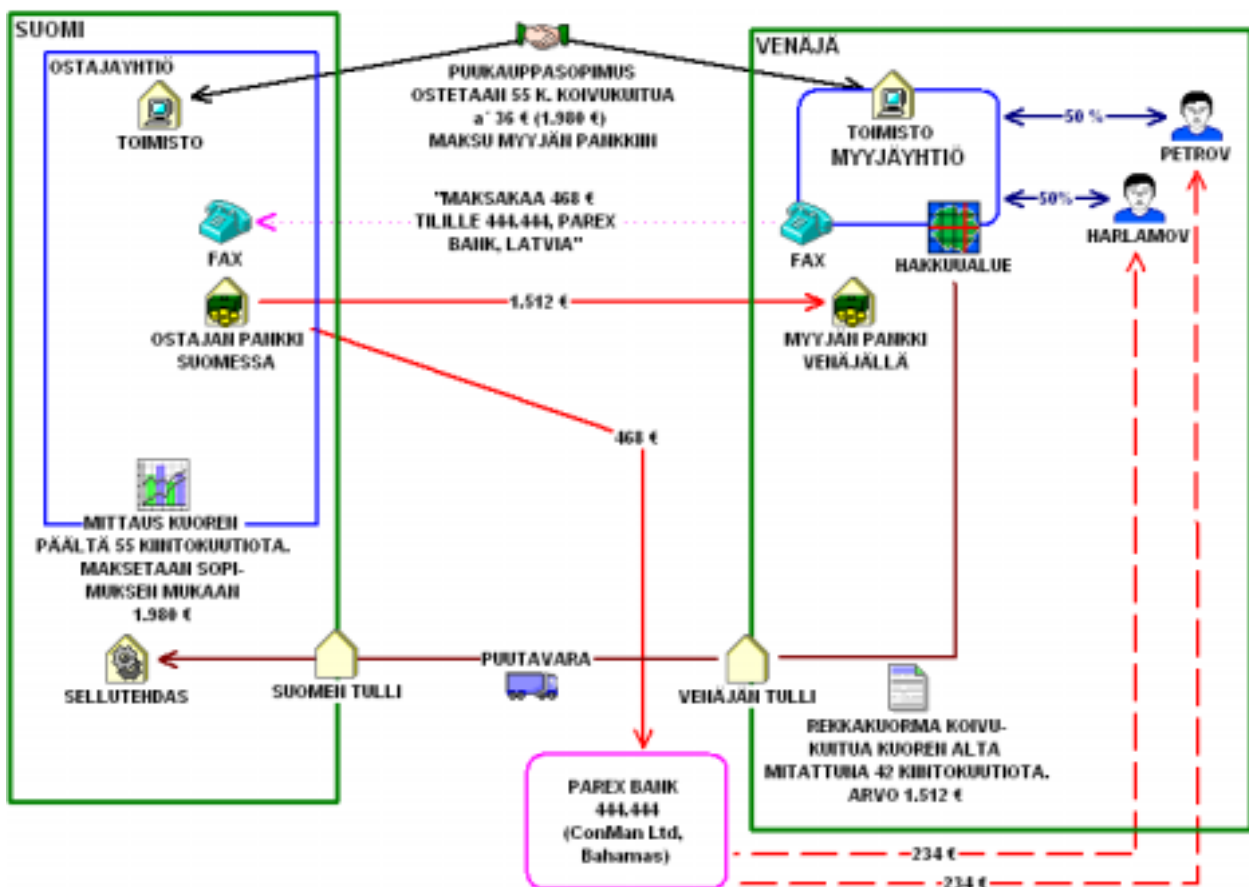
Hankkeen loppusuoraa varten ollaan hankkimassa tuontipuun osto-reskontratiedot kolmelta suurimmalta tuojalta vuosilta 2003 – 2005. Näillä näkymin tiedot ovat hankkeen käytössä maaliskuussa 2006. Tulee olemaan mielenkiintoista nähdä mihin suuntaan ko. yhtiöiden ”koivukuidun hankinta Bahamalta” on viime aikoina kehittynyt.

Helmikuussa 2005 esitettyjen yleisimpien tekotapakuvausten lisäksi esitettäköön tässä yhteydessä vielä seuraava kuvio. Kuviossa kiintokuutio- ja euromäärät ovat esimerkinomaisia.

Suomalainen yhtiö ostaa raakapuuta venäläisyhtiöltä. Sopimuksen mukaan kaupan kohteena on 55 kiintokuutiota koivukuitupuuta á 36 €, yhteensä 1.980 €. Sopimuksen mukaan maksu suoritetaan myyjän pankkiin Venäjälle. Kaupanteon jälkeen myyjäyhtiö faksaa ostajayhtiölle tiedon, että ostajan tulisi maksaa osa kauppahinnasta Latvialaiseen pankkiin.

Latviaan maksettavaksi pyydetty kauppahinnan osa (468 €) vastaa puutavaran suomalaisen ja venäläisen mittaustavan erilaisuudesta johtuvaa eroa kaupan kohteena olevassa puutavaran määrässä. Venäjällä puutavara mitataan kuoren alta ja Suomessa kuoren päältä. Tämän vuoksi tässä esimerkissä kaupan kohteena oleva puutavaraerä on Venäjällä mitattuna 42 kiintokuutiometriä mutta Suomessa mitattuna 55 kiintokuutiometriä.

Venäjän lainsäädännön mukaan vientikaupan kauppahinta on ”palautettava” kotimaahan (venäläiseen pankkiin) tietyn määräjän kuluessa kaupan tekemisestä. Palautettavan määrän oikeellisuutta valvotaan ensisijassa Venäjän tullilta saatujen asiakirjojen perusteella. Tässä esimerkissä palautettavaksi vaaditaan siten Venäjällä mitattua 42 kiintokuutiometriä vastaava määrä sopimuksen mukaista kauppahintaa eli 1.512 €, loppu voidaan jättää palauttamatta ja kierrättää mahdollisesti venäläisen myyjäyhtiön taustahenkilöiden/keidas-yhtiön edunsaajien taskuun ilman veroseuraamuksia.

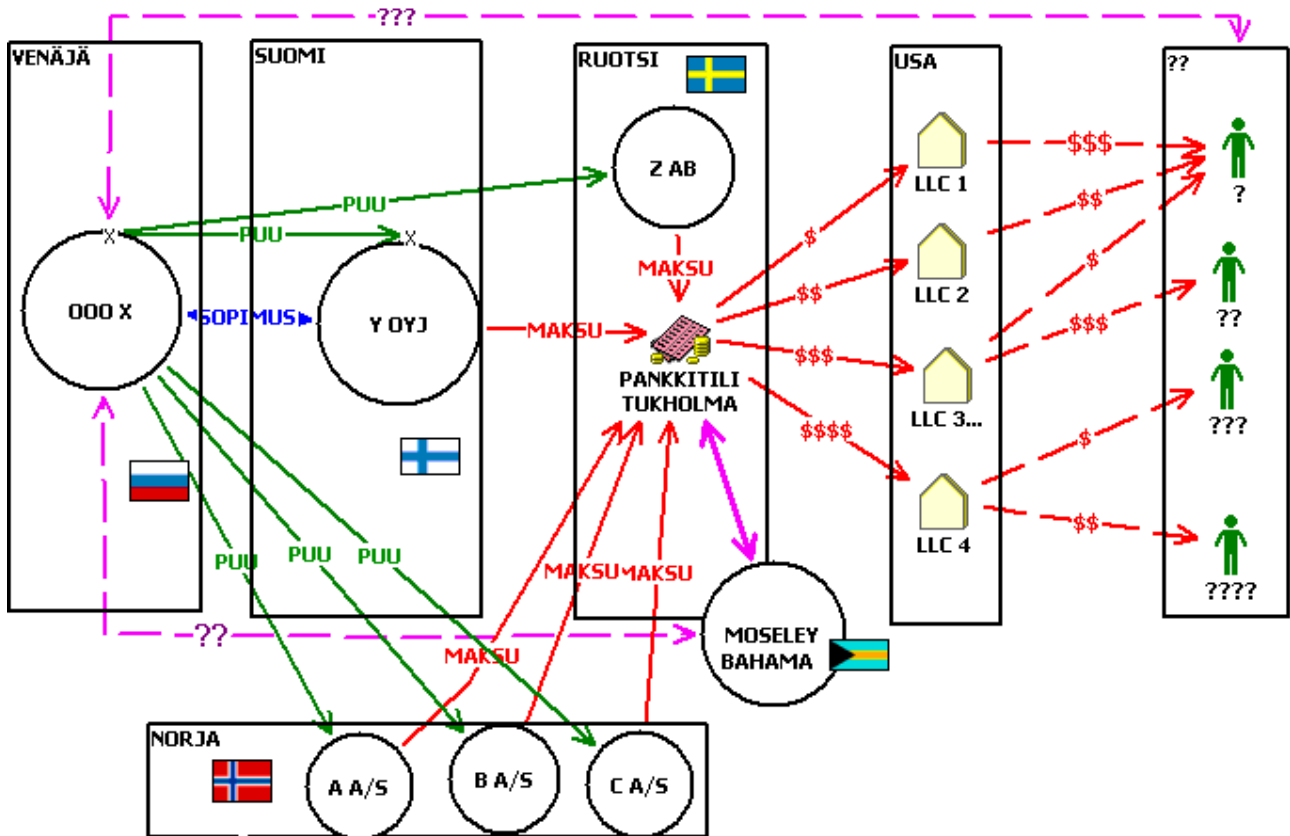
Itämeren maiden yhteistyö

Myös Itämerenmaiden yhteistyö rajat ylittävän puukaupan verovalvonnan alalla on saamassa konkreettisempia muotoja. Työryhmän edellisessä kokouksessa kesäkuussa 2005 Vilnassa sovittiin simultaanitarkastusten suorittamisesta.

Suomi ja Ruotsi ovat aloittamassa lähiaikoina yhteistarkastuksen jonka kohteena on Ruotsissa yksi suurehko paperinvalmistaja ja Suomessa neljä kappaletta em. yhtiöön omistus-, hallintoelin- tai kauppasuhteessa olevaa yhtiötä. Ruotsalaisyhtiön omistus on Belgiassa, yhden suomalaisyhtiön osaomistus Saksassa, toisen suomalaisyhtiön osaomistus Suomessa asuvien venäläistaustaisten henkilöiden ja Venäjällä asuvien suomalaisten hallussa ja lopuilla suomalaisyhtiöillä on omistuksessaan Venäjän Karjalassa sijaitsevia venäläisyhtiöitä.

Uskoakseni simultaanitarkastuksia tullaan jatkossa Suomessakin tekemään työryhmän muidenkin jäsenmaiden kuin Ruotsin kanssa. Suomen verohallinnon intresseissä simultaanitarkastusten tekeminen olisi lähinnä Venäjän kanssa. Tämä johtuu siitä, että Suomella ei juuri ole raakapuun vientiä. Tuontia on sitäkin enemmän ja tunnetusti yli 80 % tuontiraakapuusta tulee Venäjältä. Valitettavasti venäläisen osapuolen osoittama mielenkiinto työryhmää ja sen työskentelyä kohtaan ei ole parhaalla mahdollisella tasolla.

Jo aikaisemmin työryhmän työskentelyn aikana on toteutettu yksi yhteistarkastus Ruotsin ja Norjan kanssa. Kyseinen tarkastus osoitti, että samantyyppisiä ongelmia kuin Suomesta on löydettävissä myös muualta Pohjoismaista. Ruotsalaista yhtiötä tarkastettaessa todettiin sen ostaneen puuta bahamalaiselta yhtiöltä ja maksaneen kauppahinnan ko. yhtiön pankkitilille tukholmalaiseen pankkiin. Tiliotteilta voitiin todeta samalle tilille tulleen maksusuorituksia myös norjalaisilta ja suomalaisilta yhtiöiltä. Tili oli tyhjennetty säännöllisin väliajoin Yhdysvaltoihin rekisteröityjen keidasyhtiöiden tileille. Todennäköisesti bahamalaisyhtiön ja mahdollisesti myös yhdysvaltalaisyhtiöiden edunsaajina on venäläisen myyjäyhtiön omistaja- tai muu intressitaho. Suomalaisen yhtiön maksamissa suorituksissa oli kysymys raakapuun ostoista. Myyjänä oli ko. venäläinen yhtiö ja sopimuksessa kauppahinta oli sovittu maksettavaksi bahamalaisyhtiölle (kuvio alla).

Verokeidasyhtiöiden käyttö näyttää olevan enemmän tai vähemmän hiljaisesti hyväksytty kauppataapa kaikessa ns. itäkaupassa muuallakin kuin Suomessa. Yhä enemmän alkaa vaikuttaa myös siltä, että toimialasta tai kaupan kohteesta riippumatta verokeidasyhtiöt muodostavat tavalla tai toisella keskenään linkittyneet kokonaisuuden, kansainvälisen ”pimeän kassan”, johon tietyt tahot keräävät laittomin tai ainakin moraalisesti arveluttavin keinoin varoja käytettäväksi mitä erilaisimpiin tarkoituksiin. Kuka tai ketkä sitten lopulta tätä sirkusta pyörittävät on asia jota en lähde sen enempää arvailemaan.

Vientiin ja kauttakulkuliikenteeseen liittyvästä talousrikollisuudesta

Tiedustelupäällikkö Sami Rakshit ja tulliyli tarkastaja Petri Lounatmaa, Tullihallitus, tulliyli tarkastaja Teemu Koskela, Eteläinen tullipiiri

Vuoden 2004 ja 2005 aikana toteutetuissa eri liikennemuotoihin kohdistetuissa valvontaoperaatioissa on voitu todeta, että Suomesta ja muualta EU:sta transitona Venäjälle tapahtuva kauppa kulkee merkittävässä määrin rikollisorganisaatioiden hallussa olevien välittäjäyritysten kautta. Nämä yritykset hyödyntävät laillista infrastruktuuria toiminnassaan, minkä takia tapausten paljastaminen ja tutkiminen on erittäin työlästä.

Kaksoislaskutuksen ja väärin tavarakuvausten lisäksi on ryhdytty käyttämään uusia menetelmiä, joissa osa tavaroista pyritään jättämään verottomina EU:n tullialueelle ja tähän liittyen tulliasiakirjoja väärennetään.

Epäsuorassa viennissä vientimenettely aloitetaan jonkin muun jäsenvaltion alueella kuin Suomessa, josta tapahtuu tavaroiden fyysinen poistuminen yhteisön tullialueelta. Tällöin Suomen Tulli vahvistaa fyysisen poistumisen ja antaa vahvistetun vienti-ilmoituksen tavaranhaltijan edustajalle (usein ajoneuvon kuljettaja) toimitettavaksi viennin aloittaneeseen jäsenvaltioon arvonlisäveropalautusten saamiseksi.

Käytännössä epäsuoran viennin kohteena olevat tavarat eivät kuitenkaan poistu sellaisenaan Suomen alueelta, vaan kyseiset tavaraerät varastoidaan Suomessa ja viedään pienemmissä erissä Venäjälle jopa useiden eri vientierien tavaroita yhteen kuljetukseen sekoittaen. Mikäli yksittäinen vienti on ositettu jopa kymmeneen erillisiin vientikuljetuksiin, on usein täysin mahdotonta todeta kaikkien vientimenettelyyn asetettujen tavaroiden poistuneen Suomen ja yhteisön tullialueelta Venäjälle. Täydellinen toteaminen olisi mahdollista ainoastaan tarkastamalla kaikki ositetut vientikuljetukset fyysisesti poistumishetkellä. Tämä on toimintaresurssien kannalta arvioiden mahdotonta ja laillisen liikenteen sujuvuuden varmistamiseksi epätarkoituksenmukaista.

Vientikuljetuksien yhteydessä toteutuvan tavarantoimen "hävikin" lisäksi on viime aikoina havaittu myös varastojen toimintaan liittyviä ongelmia. Tullivarastojen kirjanpito hoidetaan käytännössä katsoen täysin automatisoidusti erilaisten tietojärjestelmien avulla. Varastoista tapahtuva verottoman tavarantoimen siirtyminen yhteisön markkinoille on mahdollista "piilottaa" väärällä varastokirjanpitoon tarkoitettujen tietojärjestelmien tietoja. Myös edellä kuvatun kaltaisessa toiminnassa yhteisön ulkopuolelle suuntautuva konkreettinen vientitoiminta on merkittävässä asemassa. Konkreettisella vientitoiminnalla voidaan tarvittaessa pyrkiä tasaamaan varastokirjanpitoa. Käytännössä tämä tapahtuu viemällä yhteisön ulkopuolelle tyhjiä kuormia. Tällöin tosiasiallinen vientitoiminta ei vastaa tulli-ilmoitusten avulla Tullille näytettyä toimintaa. Tällaisen toiminnan täydellinen estäminen vaatisi fyysisten varastotarkastusten toteuttamista sekä kaikkien vientikuljetusten fyysistä tarkastamista poistumishetkellä. Edellä todetulla tavalla tämän kaltainen toiminta on Tullin toimintaresurssien kannalta mahdotonta sekä osin epätarkoituksenmukaista.

Kaksoislaskutus

Vienti- ja passitusmenettelyn yhteydessä tapahtuva rikollinen toiminta on noussut esiin erityisesti viime vuosien aikana. Liiketoiminnan yhteydessä tapahtuvaan talousrikollisuuteen liittyvässä tiedustelutoiminnassa ja rikostutkinnassa on paljastunut väärinkäytöksiä, joissa Tullille on annettu muun muassa viennin yhteydessä vääriä tulli-ilmoituksia ja esitetty väärennetyjä kauppalaskuja.

Eräänä vientitoiminnan ongelma-alueena on havaittu olevan ns. kaksoislaskutus, jossa Suomessa tehdyn oikean vientitullauksen jälkeen tavara tuontitullataan Suomesta määrämaahan käyttäen alkuperäisestä poikkeavia tullaustietoja. Esiin tulleissa tapauksissa on käytetty alkuperäisestä laskuista poikkeavia tietoja muun muassa myyjän, ostajan sekä tavarantoimen määrän ja arvon osalta.

Ongelmat vienti- ja passitusmenettelyssä, kuten kaksoislaskutusmenettely, liittyvät erityisesti Venäjän vientiin sekä Suomessa toimiviin ulkomaalaistaustaisiin huolintayhtiöihin. Viime aikoina ulkomaalaistaustaisten huolintayhtiöiden huolintatoiminnassa onkin havaittu merkittäviä puutteellisuuksia. Tämän lisäksi kuljetustoiminta on yhä enenevässä määrin siirtynyt ulkomaalaistaustaisten toimijoiden haltuun.

Kaksoislaskutusmenettelyssä suomalaiset yritykset toimivat pääasiassa vientimyyjinä ja ne laskuttavat ostajina toimivia yhtiöitä (usein bulvaaniyhtiöitä). Suomalaiset vientimyyjät vastaanottavat maksut lähtökohtaisesti oikeamääräisinä. Vaikka edellä mainitut ostajat toimittavat maksut oikeamääräisinä, ne itse valmistavat tai valmistuttavat uudet laskut Venäjälle vientiä varten. Viennin yhteydessä Venäjän tullille esitetään kyseiset kaksoislaskut, joiden mukaan maksetaan tulli ja arvonnäisävero. Lisäksi kaksoislaskutuksessa käytetään usein venäläisen vastaanottajan ja venäläistaustaisen vientiä hoitavan myyjän välisiin rahansiirtoihin veroparatiisiyhtiöitä.

Suomalaiset vientimyyjät eivät välttämättä menettelyllään syyllisty laittoman toiminnan harjoittamiseen. Tällä hetkellä on osin epäselvää se, missä määrin suomalaisyhtiöt ovat tietoisia kaksoislaskutukseen perustuvista järjestelyistä. Kyseisten yhtiöiden toimintatavoista lienee kuitenkin pääteltävissä, että ne eivät halua olla järjestelyistä tietoisia tai ne pyrkivät salaamaan tietoisuutensa.

Kaksoislaskutuksen tavoitteena on välttyä Venäjän puolella tietyiltä veroilta ja tullimaksuilta. Kaksoislaskutuksen vaikutus viennin yhteydessä on havaittu tekemällä tilastovertailua vientitullausarvojen sekä vientihintojen osalta. Vertailua on suoritettu vuositasolla sekä operaatioiden yhteydessä lyhyempien ajanjaksojen aikana.

Kaksoislaskutuskäytännöllä on nykyisellään yritystoiminnan moraalialia rapauttava vaikutus. Mikäli toiminta jatkuu eivätkä viranomaiset puutu menettelyyn riittävästi, tulevat myös muut epäsuotavat vaikutukset lisääntymään. Näistä mainittakoon muun muassa ulkomaalaistaustaisten huolintayhtiöiden toiminnan aiheuttama epäselvyyksien lisääntyminen vientimenettelyissä. Pitkällä tähtäimellä voitaneen arvioida, että kaksoislaskutusmenettely tulee yleistyesään aiheuttamaan merkittävän riskin Venäjän vientiä harjoittavan vientiteollisuuden toiminnalle.

Tulli on pyrkinyt puuttumaan kaksoislaskutukseen tekemällä yksittäisissä tapauksissa aktiivisesti yhteistyötä Venäjän tullin kanssa lähinnä operatiivista tietoa vaihtamalla.

Koska Tullilla on resursseista johtuen rajalliset mahdollisuudet jatkuvasti tarkkailla Venäjän vientiä sekä siihen osallistuvia toimijoita, on myös kaksoislaskutuksen osalta tehdyssä tiedustelutyössä merkittävä rooli ollut Tullin omilla sekä erityisesti Suomen ja Venäjän tullien välisillä yhteisoperaatioilla. Viimeksi mainittuja bilateraalaisia yhteisoperaatioita on toteutettu hyvällä menestyksellä jo vuosia. Muun muassa Karjala 1-3 operaatiot sekä Aurora 1-2 operaatiot tähtäsivät kaksoislaskutuksen paljastamiseen.

Euroopan Unionin ja Venäjän välisen PCA -sopimuksen puitteissa on käsitelty kaksoislaskutusta. Sopimuksen ainoana operatiivisena toteutuksena on tähän saakka ollut EU:n ja Venäjän operaatio Raid, joka tähtäsi nimenomaisesti kaksoislaskutuksen ehkäisemiseen.

Tulevat toimenpiteet

Jatkossa Tulli tulee jatkamaan Suomessa tapahtuvan kaksoislaskutuksen seuraamista sekä paljastamista. Tulli tulee myös jatkamaan yksittäistapauksissa toteutettua yhteistyötä Venäjän tullin kanssa.

Yksittäistapauksissa tehdyn yhteistyön lisäksi operaatioilla tulee olemaan merkittävä rooli rikostorjuntatoiminnan osana. Tällä hetkellä Suomi toimii Baltic Sea Task Force:n (BSTF) pu-

heenjohtajana. Kyseiseen yhteistyöryhmään kuuluvat tällä hetkellä kaikki Itämeren alueen valtiot sekä Venäjä. BSTF:n puitteissa tullaan lähiaikoina toteuttamaan monikansallinen operaatio Seaborne, jonka päätavoite tulee olemaan kaksoislaskutuksen estäminen. Myös Suomen ja Venäjän tullien välisiä bilateraalisia operaatioita tullaan jatkamaan.

Tulli pyrkii vaikuttamaan vientimenettelyn ongelmiin myös lainsäädäntöä kehittämällä. Neljäs talousrikostorjuntaohjelma on vahvistettu valtioneuvoston toimesta helmikuussa 2006. Tähän ohjelmaan sisältyy kehityshankkeena myös tulliselvitysrikoksen säätäminen ja sisällyttäminen rikoslakiin. Vaikka rikosnimikkeen avulla ei varsinaisesti pystytä vaikuttamaan kaksoislaskutukseen, säännös tulee toteutuessaan antamaan Tullille mahdollisuuden nykyistä tehokkaammin puuttua tilanteisiin, joissa sille on tuonnin, viennin tai kauttakulkuliikenteen yhteydessä annettu vääriä tietoja.

Verohallituksen yhdistys- ja säätöhanke

Ylitarkastaja Tuomo Karvonen, Verohallitus

Verohallinnossa aloitettiin yhdistyksiin ja säätöihin kohdistuva verovalvontahanke vuoden 2006 alussa. Hanke on kolmevuotinen. Ensivaiheessa hankkeeseen osallistuvat kaikkien verovirastojen verotarkastusyksiköt sekä perusvalvonnan osalta Uudenmaan veroviraston Yritysverotoimisto, Itä-, Keski- ja Länsi-Uudenmaan verotoimistot sekä Savo-Karjalan verovirasto.

Hankkeen tavoite

Hankkeen yleisenä tavoitteena on kehittää yhdistysten ja säätöiden verovalvontaa sekä perusvalvonnan (verovalmistelu, maksuvalvonta, rekisteröinti) että erityisvalvonnan (verotarkastus) osalta. Hankkeen tarkemman tason tavoitteita ovat mm seuraavat;

- selvittää mahdollisimman kattavasti ovatko kohdejoukkoon kuuluvat yhdistykset ja säätöt sekä niissä mukana olevat henkilöt täyttäneet asianmukaisesti verolainsäädännössä heille asetetut velvoitteet
- lisätä verohallinnossa tietämystä yhdistysten ja säätöiden muodostamasta asiakasjoukosta
- parantaa verohallinnon asiakasrekisterin luotettavuutta ja käytettävyyttä yhdistysten ja säätöiden osalta
- selvittää edelleen yhdistysten ja säätöiden verovalvonnallisia ja verotuksellisia ongelma-kohtia sekä pyrkiä aikaansaamaan tarvittavia parannuksia
- parantaa yhteistyötä ja tiedonvaihtoa
 - o Patentti- ja rekisterihallituksen yhdistysrekisterin ja säätörekisterin kanssa
 - o tukia ja avustuksia yhdistyksille ja säätöille myöntävien viranomaisten muiden tahojen kuin viranomaisten kanssa.
 - o erilaisia lupia myöntävien ja niiden ehtoja valvovien viranomaisten kanssa

Hankkeen kohdejoukko

Pääsääntöisesti hankkeen kohdejoukkona on Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämiin yhdistysrekisteriin ja säätörekisteriin merkityt yhdistykset ja säätöt (”varsinaiset” yhdistykset ja säätöt).

Tarkasteltaessa kohdejoukkoa verohallinnon oman oikeudellista muotoa osittavan luokituksen pohjalta kohdejoukko muodostuu seuraavaksi:

<u>oikeudellinen muoto</u>	<u>lkm</u>
20 Aatteellinen yhdistys	35 289
21 Erityislainsäädäntöön perustuva yhdistys	466
28 Muu taloudellinen yhdistys	1 216
29 Muu yhdistys	9 263
30 Säätiölain mukainen säätiö	2 497
39 Muu säätiö	357
Yhteensä	<u>49 088</u>

Viranomaisyhteistyö

Käytännössä laajamittaisinta yhteistyötä tullaan tekemään Patentti- ja rekisterihallituksen kanssa. Yhteistyö koostuu pääasiassa tiedonvaihdesta yhdistysrekisterin ja säätiörekisterin kanssa, mutta mahdollisesti myös yhteistarkastuksista säätiörekisterin kanssa.

Myös erilaisten lupien (esim. anniskeluluvat, rahankeräysluvat) myöntämistä koskevalla tiedolla voi olla merkitystä lupien saajien verotuksen kannalta. Tietoja voidaan hyödyntää sekä perus- että erityisvalvonnassa.

Lääninhallitukset myöntävät hakemuksen perusteella kaikki alkoholijuomien anniskeluluvat sekä vastaavat myös lupavalvonnasta. Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus, STTV, vastaa mm. alkoholilain valtakunnallisesta valvonnasta sekä toimeenpanon ohjauksesta. Anniskelulupien avulla on selvitettävissä ne hankkeen kohdejoukkoon kuuluvat asiakkaat jotka harjoittavat laajamittaista anniskelutoimintaa ja ne asiakkaat, joiden alkoholinmyynti liittyy heidän järjestämiin tapahtumiin.

Sisäasianministeriö myöntää hakemuksen perusteella rahankeräyslupia yhdistyksille ja säätiöille. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti on saanut Sisäasiainministeriöltä vuoden 2002 aikana tehdyt rahankeräyslupapäätökset. Päätökset koskevat pääosin vuoden 2003 aikana toteutettuja rahankeräyksiä. Päätöksiä on noin 900 kappaletta. Tietoja käytetään lähinnä erityisvalvonnan kohdevalinnassa. Mikäli tietojen tuottama hyöty verovalvonnalle todetaan merkitykselliseksi, voidaan hankkeen toteutusvaiheen aikana tehdä tietopyyntöjä Sisäasianministeriölle myöhempienkin vuosien osalta.

Julkisia tukia maksavat pääasiassa ministeriöt ja TE-keskukset. Sekä tuen maksajan, että verovalvonnan kannalta on olennaista sen selvittäminen mihin tarkoitukseen saatu tuki tosiasias-
sa käytetään. Yhteistyömuotona tulee kysymykseen lähinnä molemminpuolinen tiedonvaihto.

Poliisihallinnon kanssa tapahtuva yhteistyö tulee olemaan pääasiassa tapauskohtaista ja normaalien yhteistyömuotojen kautta tapahtuvaa.

Yhteistyö muiden tahojen kuin viranomaisten kanssa

Myös muiden kuin viranomaisten kanssa harjoitettava yhteistyö koskee lähinnä tiedonvaihtoa, sen sisältöä ja muotoja. Yhteistyökumppaneina tulevat kysymykseen erilaisia tukia ja apurahoja myöntävät ja rahoittavat tahot kuten Raha-automaattiyhdistys, Oy Veikkaus Ab ja tietyt säätiöt. Hankkeen toteutusvaiheen aikana selvitetään em. tukien merkitys hankkeen asiakasjoukon verotuksen kannalta.

Valelaskut, tarjouskirjeet ja hyväntekeväisyshuijaukset

Rikoskomisario Mia Poutanen, ESLH/Virke

Poliisin talousrikostutkintayksiköitä erityisesti Etelä-Suomen alueella on kuluvan vuoden aikana työllistänyt valelaskuihin ja tarjouskirjeisiin sekä rahankeräyksiin liittyvät huijaukset. Rikollisuus on rajat ylittävää ja hyvin suunniteltua. Epäiltynä on myös ulkomaalaisia. Lisäksi valelaskukuvioissa toimii osittain samoja tekijöitä kuin hyväntekeväisyyskeräyshuijauksissa.

Helsingin rikospoliisissa on ollut tutkittavana ilmiöön liittyviä tapauksia, joiden yhteenlaskettu rikosvahinko on miljoonia euroja.

Valelaskutuskuviossa suurelle määrälle yrityksiä lähetetään tarjouskirje tai valelasku, joka naamioidaan näyttämään oikealta laskulta. Osa kirjeen vastaanottavista yrityksistä erehtyy maksamaan laskun. Laskujen lähettäjät tarjoavat esimerkiksi asiantuntijaneuvoja, yhteystietoja yritysluettelosivuille tai numeropalveluja. Vastinetta tai palvelua ei käytännössä saada, palvelu on saatavissa muualta ilmaiseksi tai ilmoitettu palvelu on muutoin puutteellinen.

Ilmiö ei ole uusi, mutta valelaskujen määrät ovat kasvaneet edellisvuosien tuhansista satoihin tuhansiin kirjeisiin. Lisäksi uutta on se, että rikoksesta epäillyt yrittävät periä maksuja omien esimerkiksi Viroon rekisteröityjen perintätoimistojen kautta.

Toisentyypinen keräyskuvio koskee hyväntekeväisyyden nimissä suoritettavia rahankeräyshuijauksia. Yrityksestä tai yhdistyksestä otetaan puhelimitse tai sähköisesti yhteyttä potentiaalisiin lahjoittajiin ja annetaan paikkaansa pitämättömiä tietoja siitä, mihin lahjoitettavat rahat menevät. Vain pieni osa lahjoituksista ohjataan keräyskohteeksi nimettyyn hyväntekeväisyystarkoitukseen. Pääkaupunkiseudulla toiminut keräyshuijari on yhdistystensä kautta kerännyt parantumattomasti sairaiden lasten nimissä useita satoja tuhansia euroja ja huijauksen kohteena on ollut yli kaksisataa ihmistä ympäri Suomea.

Näiden rikostyyppien torjunnassa avoin tiedottaminen on osoittautunut tehokkaaksi keinoksi. Erityisen tulokselliseksi on koettu tapausten tutkinnan keskittäminen, tilien jäädyttäminen, rikoshyödyn poisotto ja pakkokeinojen aktiivinen käyttö. Lisäksi näissä asioissa on toimitettu säännönmukaisesti liiketoimintakiellon edellytysten tutkinta.